

Turism på annans mark

Om god samverkan mellan naturturismföretag och markägare

Innehåll

Förord	3
Bakgrund	4
Varför en handledning om Turism på annans mark?	6
Samråd och planering, steg för steg	10
Experter delar med sig	18
Bildande av led	19
<i>Intervju med Nils Hallberg, Naturvårdsverket</i>	
Skoter, utmaningar och affärsmöjligheter i Funäsdalen	22
<i>Sven Erik Hammar, styrelseledamot Funäsdalen Skoterled AB</i>	
Cykling och markanvändning	24
<i>Katarina Rönnbacka Nybäck, Bike in Bergslagen</i>	
Hästens påverkan på skog och mark	28
<i>Maria Stensdotter, häst- och ekoturismexpert, Järpen</i>	
Paddling	30
<i>Intervju med Juergen Parth, DANO Dalsland</i>	
Användning av enskild väg för turism	33
<i>Riksförbundet enskilda vägar</i>	
Kriterier för hållbar turism	34
Konsekvensanalys av turismprojekt	38
Avtalstexter	40
Litteratur och länkar	51

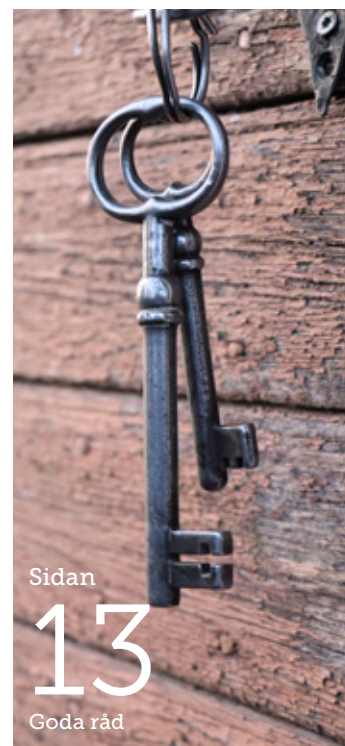

Finansiärer

Jordbruksverket, Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling, Tillväxtverket och Region Dalarna.

Samarbetsorganisationer

Visit Dalarna, Lantbrukarnas Riksförbund, Sveriges Jordägareförbund och Naturturismföretagen.

Nyckeln till hållbar och framgångsrik naturturism

Vår gemensamma övertygelse är att nyckeln till hållbar och framgångsrik naturturism ligger i ett bra samarbetsklimat, ömsesidigt förtroende och överenskommelser mellan markägare och naturturistföretagare. Då uppstår möjligheter att skapa fruktbar företagsamhet med lokal förankring. Till exempel kan samverka ske kring campingplatser med vindsydd och eldstäder, eller utveckling av hållbara leder till glädje för ortsbor, markägare och besöksnäring. Tillgång till faciliteter av olika slag och samarbeten kring transporter och anläggningsarbeten blir till ömsesidig vinst. När samarbetsklimatet är gott så kommer markägaren att kunna tjäna på att markerna nyttjas av ytterligare en näring. Dessutom får markägaren mer kontroll över turismens utveckling och kan styra den mot mer hållbarhet.

Turismen i Sverige växer. Inte minst växer naturturismen och det är glädjande att den svenska skogen, vattendragen, fjällen och jordbrukslandskapet har sådan nationell och internationell attraktionskraft. Men det går inte att låta turismen växa okontrollerat. Där det skett utarmas både naturen och de värden som lockar turisterna. Redan nu finns områden där okontrollerad turism slitit ner naturen vilket förskräcker så väl markägare, lokalbefolkning som turisterna. Det kallas numer överturism eller hyperturism. Den typen av "slit och släng turism" vill vi motverka.

Vi vill utveckla hållbar turism som gynnar lokalbefolkning, natur, kultur och företagande baserat på markägande. För att uppnå hållbarhet behövs kontinuerlig dialog mellan turistföretag och de som äger marken. En dialog om vad naturen, kulturen och lokalsamhället tål. Dessutom behövs metoder och regler för att minska störningar och utarmning av marker. Markägandet är ett företagande som behöver sina förutsättningar för att lyckas och därför

blir kontinuerlig dialog viktig. Dialog och överenskommelser är nyckeln till ömsesidig framgång.

För att naturturismen ska bli långsiktig och lokalt accepterad behöver den förankras i lokalsamhället och bidra till arbetstillfällen. Det innebär till exempel att turistföretagen skapar upplevelser som uppmuntrar besökarna att handla lokalproducerade varor och tjänster. Det stimulerar produktion av jordbruksprodukter till gårdsbutiker och restauranger och det gynnar exempelvis övernattningar i regi av Bo på Lantgård och andra boendeanläggningar på landsbygden.

Med *Turism på annans mark* hoppas vi kunna bidra inte bara till en utveckling där besöksnäring gynnar lokalt näringsliv och markägande utan även leder till höjd livskvalitet på landsbygden.

Annika Fredriksson,
ordförande Naturturistföretagen

Palle Borgström,
förbundsordförande LRF

Gunnar Palme,
ordförande Sveriges Jordägareförbund

Charlotte Blum,
ordförande Visit Dalarna

Fruktbar företagsamhet med lokal förankring

Turism på annans mark är en rådgivande handledning som ska hjälpa markägande företag och turistföretagare till överenskommelser som bägge parter tjänar på. Det innebär råd kring förhandlingar, turistplanering och avtal. Målet är att skapa sysselsättning och samarbete mellan besöksnäringens företag och markägare. För att underlätta detta föreslås fem typer av juridiska avtal.

Den research som gjorts utgår från situation år 2020. Information har inhämtats genom enkätundersökning där turistföretagare och markägare tillfrågats om synen på turism på annans mark. Enkäterna besvarades av cirka 50 turistföretag och drygt 100 markägare. Därutöver har vi besökt sju orter i Sverige och arrangerat rundabordsamtal med turistföretagare och markägare. Tjänstemän på kommuner, regioner och länsstyrelser har också deltagit. Totalt har ett hundratal personer deltagit på rundabordsamtal. Samma typ av frågeställningar har använts vid rundabordsamtalen som i enkäterna. I samband med tre av dessa möten har projektledarna också gjort studiebesök; vid DANO:s sjösystem i Dalsland där lägerplatser besiktigats, i Ödeshög där Urnatur arbetar med ekoturism, samt på gårdsbutiken och restaurang Äggaboden utanför Ronneby. LRF, Naturturistföretagen och Sveriges Jordägareförbund har också genomfört interna intervjuundersökningar. Denna text har remitterats till respektive organisation för synpunkter. Relevant litteratur har studerats, se litteraturförteckningen.

Projektet har inte haft till syfte att se över hur allemansrätten förhåller sig till markägande. Det är dock viktigt att nämna att det rörliga friluftslivet och icke organiserad turism påtagligt påverkar markerna allt mer. Markägare, det offentliga och turistföretagare vid rundabordsamtal och enkätundersökningar vill ha kraftfullare informationsinsatser om allemansrättens friheter och begränsningar. Skolan, allmänheten, det offentliga och näringslivet behöver upplysas.

Det finns extramaterial från rundabordsamtal och enkätundersökningar som kan komma att sammanfattas i andra sammanhang. Synpunkter och fakta från research

har använts för att tolka nuläget. Det finns en stor enighet inom naturturismen och bland markägarföretag att överenskommelser behövs och att markägarna ska involveras innan turistföretaget påbörjar en satsning på annan mark än sin egen.

Projektets inriktning är turistföretag och privata markägare. Statliga och kommunala marker samt offentliga aktörer ingår inte. Naturskyddade områden och statens mark ovan odlingsgräns ingår inte heller. Samtidigt har intresset från det allmänna varit stort. Inte minst då det allmänna driver stora ledprojekt. Mycket av handledningen kan förstås användas även av dem.

Turism på annans mark har valt att ta med externa artiklar om ledutveckling, cykling, skoter, paddling, användning av väg och ridning. Dessa aktiviteter är särskilt intressanta då de expanderar och befinner sig i gränslandet mellan kommersiell turism och allemansrätten.

ANGÅENDE ALLEMANSRÄTTEN

I den här handledningen rekommenderar vi turistföretag att alltid göra överenskommelser med markägarna och att inte hänvisa till allemansrätten när man vill bedriva kommersiell turism på annans mark.

MERVÄRDE TURISM

Oavsett om man som markägare själv satsar på hållbar turism eller någon annan gör det gynnas ofta både bygden och kommunen:

- ▶ Bättre underlag för infrastruktur som vägar, fiber- och elnät
- ▶ Bidrag till serviceunderlag för skola, sjukvård och annan samhällsservice
- ▶ Sätter bygden på kartan och höjer ofta värdet på fastigheterna
- ▶ Mera ordning och reda i naturen

Varför en handledning om Turism på annans mark?

Naturturism är en kommersiell verksamhet där en kund betalar en arrangör eller ett företag för en tjänst, exempelvis guidning eller stuguthyrning. Många naturturistföretag äger inte egen mark. Då måste deras verksamhet istället ske på mark som någon annan äger. Markägaren å sin sida är också företagare som bedriver jord- och skogsbruk i syfte att förverkliga sin affärsidé.

Om turistföretagare vill förverkliga sin turism på ett hållbart sätt ska de teckna överenskommelser med berörda markägare. Valet av turistaktivitet exempelvis flottfärd, cykling eller ridning påverkar överenskommelser och avtal. Liksom markernas beskaffenhet, besöksstryck, lagar och lokalsamhället.

Denna handledning beskriver hur samverkan kan ske mellan markägare och naturturistföretagare utan egen mark. Ambitionen är att hjälpa parterna att förstå varandra och att teckna ömsesidigt bra avtal.

Två företagare som möts

Grunden för allt företagande är att komma på en affärsidé, att köpa utrustning för att genomföra affärsidén samt skaffa en lokal att bedriva verksamheten i.

Lokalen för många turistföretagare är ofta mark som någon annan äger och nyckeln för verksamheten blir därför att hitta former för verksamheten tillsammans med berörd markägare. Man kan se det som två företagare som möts; företagaren som bedriver jord- och skogsbruk möter företagaren som bedriver naturturism med målet att gå från affärsidé till färdigt avtal.

Generationsperspektiv vs femårsperspektiv

Generationsbegreppet är ett vanligt tidsperspektiv för privata jord- och skogsägare. Turistföretaget har snabbare avkastningsbehov och vill planera utifrån hur fastigheten kommer att brukas under en 5–10 års period. Det kan därför finnas synpunkter på skogsavverkningar som skogsbrukaren planerat och räknat med i decennier. Intäkter från gallring och slutavverkning är huvudinkomsten vid skogsbruk. Att avstå från detta påverkar såklart skogsföretagets lönsamhet negativt. Men inget hindrar att turistföretag avtalar om en anpassad skogsskötsel och ersätter utebliven virkesintäkt. Många markägare har lång erfarenhet av överenskommelser och arrenden. Till exempel från jordbruk, fiske, jakt och vägförvaltning. Förutsättningar för att nå överenskommelser

GRUNDER FÖR FÖRETAGANDE

- 1
affärsidé
- ▼
- 2
utrustning
- ▼
- 3
lokal

EXEMPEL PÅ OLIKA ÖVERENSKOMMELSER:

- ▶ Tillgång till iordninggjorda lägerplatser för flotte och kanot
- ▶ Led med markförstärkningar för mountainbike eller hästar
- ▶ Slitage-ersättning för nyttjande av privat grusväg och parkering vid guidning av grupper
- ▶ Byggande av kojor och gömslen.

borde därför vara goda om bra relationer knyts.

Ett annat område för motsättningar är skador på träd, grödor, plantor och rötter. Liksom störning av jakt, användning av grusvägar och parkeringar. Detta skapar naturskador och underhållskostnader för markägaren.

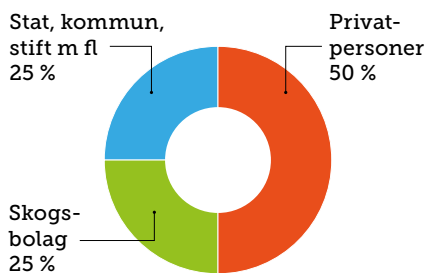
Mot bakgrund av detta behövs förståelse mellan naturturismföretagare och markägare avseende intäkter, kostnader, brukande av marken och naturturismens utveckling.

Förvaltning och inkomst genom långsiktigt brukande av mark behöver samsas med inkomst från en snabbt föränderlig turistverksamhet. Bästa sättet att hitta denna samsyn är att lära känna varandra och förstå varandras verksamheter. Till det vill *Turism på annans mark* bidra.

Olika äganden

All mark och alla vattendrag i Sverige har ägare. En viktig resurs för naturturism och för markägarna är skogen, som totalt upptar 2/3 av Sveriges yta. I Sverige ägs ungefär 50 procent av

ÄGANDE AV SKOG

skogen av privatpersoner, 25 procent av skogsbolag samt 25 procent av stat, kommuner, stift med flera.

Olika typer av ägare kräver olika typer av överenskommelser med naturturismföretag. Generellt kan denna indelning göras:

- liten privat markägare
- stor privat markägare (skogsbolag, gods, stift)
- statlig/kommunal markägare

Turistföretagets motpart kan alltså vara 10 privata skogsägare med 35 hektar skog vardera i Småland, ett gods med 1 000 hektar i Södermanland, eller ett skogsbolag som äger 500 000 hektar skog i Västerbotten.

LITEN PRIVAT MARKÄGARE

En liten privat markägare kan vara lätt att förhandla med. Men ofta berörs flera markägare av den turism som planeras. Både genom direkt verksamhet och genom att grannar påverkas indirekt.

Små markägare kan vara känsliga för turism då det är lite mark som bidrar till försörjning och andra värden. Men samtidigt kan turismen ge extrainkomster. Det är ofta bra att uppvakta små markägare i grupp om turismen påverkar fler. De får då samtidig information om vad som planeras och kan diskutera hur de vill ha det. Det är därutöver klokt att enskilt träffa markägare som fortfarande känner sig osäkra. Det behövs oftast enskilda möten för att teckna avtal.

SAXAT UR DEN NATIONELLA NATURTURISM-STRATEGIN

Naturturismen är en platsbunden näring där resursen består av skog, fjäll, skärgård, vattendrag och andra miljöer som är motivet för resan.

Merparten av svensk natur är inte naturskyddad och därför är det nödvändigt att utveckla modeller och praxis för samverkan med Sveriges hundratusentals privata markägare. Att markägaren får del av turismens intäkter, antingen direkt via arrenden och gemensamma affärsupplägg eller indirekt via ökad konsumtion på resmålet, är centralt för naturturismens framtid. Detta inkluderar även en fördjupad samverkan med andra gröna näringar, inte minst småskaligt jord- och skogsbruk och lokal livsmedelsförädling.

När naturturismen växer och blir mer professionell, ökar också behovet av övergripande geografisk planering av områden och regioner.

STOR PRIVAT MARKÄGARE

Stora privata markägare kan ibland tåla mer turism på sina marker, men de har ofta policys, överenskommelser, arrenden och skogsbruksplaner som kan påverka möjligheten till turism.

STATLIGT ELLER KOMMUNALT ÄGDA MARKER

Statligt eller kommunalt ägda marker har ofta förvaltningsplaner. Därutöver kan lagar, regleringsbrev och förordningar inverka på hur tillstånd ges till turism. Det är relativt få som är direkt beroende av intäkter från dessa marker för att få "lön". Ganska ofta är fokuset i förvaltningen inriktad på friluftsliv eller naturvärden och kravet på lönsamhet i skogsbruket är lägre. Det kan ge goda förutsättningar för turism.

Vägar är viktigt

Vägar som man vill använda för turism kan ha andra förvaltare än de markägare som avtal skrivs med. Det är därför viktigt att vägförvaltaren är med i processen. Slitage av enskilda vägar och användning av parkeringar är en vanlig källa till motsättningar. (Se Användning av enskild väg för turism sidan 33.)

Turismens spridningseffekter

Markägare och turistföretagare behöver i ett tidigt skede diskutera spridningseffekter. Det vill säga när en överenskommelse påverkar närliggande fastigheter som inte ingått samarbete. Det kan ske när fler besökare lockas till en verksamhet än vad turistföretaget och markägaren dimensionerat den för. Se texten om

DANO och paddling i Dalsland på sidan 30.

Ett annat exempel med risk för spridningseffekter är åtling. Om den avtalade marken är för liten finns risk att djur som dras till åteln försvåras för grannarnas brukande. Exempelvis är plantering, röjning eller annat manuellt skogsarbete obehagligt om det finns björn i närheten. Eller om åteln drar till sig kungsörn/havsörn kan det försvåra kommande avverkningar i närområdet. Åtling för viltskådning bör ske efter noggranna analyser med viltvårdande myndigheter.

Samverkan, dialog och möjlighet att styra besökarna är viktiga verktyg för att undvika större exploatering än vad som planerats. Det görs lämpligen i en konsekvensanalys. Se kapitlet Konsekvensanalys turismprojekt sidan 38.

Turistanläggningar för sport och friluftsliv

Större anläggningar som är beroende av gäster som sportar i naturen kan i sin marknadsföring bidra till att markområden kommer till användning utan att överenskommelser, avtal eller hållbarhetsplaner kommit till stånd.

En viktig del av hållbar utveckling är att dessa anläggningar och markägare möts innan anläggningarna marknadsför natur och allemansrättsliga förutsättningar att till exempel cykla, vandra, köra skoter och leva vildmarksliv.

Här finns en risk att turister och lokala besökare skapar sina egna leder och campingplatser utan överenskommelser och hållbarhetsbedömningar. Det finns också risk för att renkötsel och jakt störs och att säkerheten riskeras.

Samråd och planering, steg för steg

Arbetet med att skapa en överenskommelse och ett avtal som bägge parter vinner på beror på omfattningen av turistprojektet, typ av projekt, hur väl parterna känner varandra och störningsriskerna. Många gånger kan man enas utan en fördjupad planläggning och förhandling. Men det kan vara viktigt att de steg som tas i processen sker i rätt ordning och att rätt information utbyts i tid. Inte minst därför att turismen kan utvecklas på ett oväntat sätt.

Här lotsar vi markägare och turistföretagare i den processen.

Arbetsplanering

1

Turistföretaget ställer samman ett fastighetsregister med kontaktuppgifter. Tips: Be om hjälp att använda kommunens karttjänst. Kommunanställda kan ta fram fastighetsbeteckningar och markägare. De kan markera ledsträckning eller landområde som turistföretaget föreslår och dra ut en lista med markägare. Skicka listan till Lantmäteriet och be om kontaktuppgifterna till fastighetsägarna.

2

Turistföretaget producerar Projektidé

Projektidé produceras av turistföretaget och avhandlas vid första mötet mellan markägare och turistföretagare.

3

Projektidén presenteras: samarbete ja eller nej

Första mötet syftar till att enas om att fortsätta processen utifrån Projektidén med eventuella ändringar. Det kan också leda till att man inte satsar på ett turistprojekt.

4

Projektidén revideras

Andra mötet. Inventering görs av ett område med den reviderade Projektidén som underlag. Identifiering av störningsrisker och lämpliga platser för t ex anläggningar och leddragningar. Detta gör turistföretagaren tillsammans med markägaren.

5

Inventering av lämpligt markområde

Förslag till turistplan produceras av turistföretagaren med hänsyn till inventering och det man enats om.

Råd till turistföretaget inför möte med markägaren

Markägare vill bli kontaktad innan turistverksamhet planeras på deras mark. Samtidigt måste ni ha en Projektidé att presentera markägaren. Viktigt är att den inte är beslutad eller förankrad hos andra parter innan markägaren får ta del av den och ha synpunkter. En del markägare behöver ha god tid på sig för att komma till beslut om att träffa er. Omfattningen av turistplaner och relationer till markägare styr hur mycket Projektidén behöver genomarbetas inför första mötet.

KOPPLING TILL TRAKTEN OCH MARKÄGAREN

- ▶ Bor ni i trakten? Om inte hur skapar ni förtroende?
- ▶ Vilka kommer att representera företaget på plats?
- ▶ Finns det oklarheter kring tidigare verksamhet att reda ut?
- ▶ Hur kommer lokalsamhället att uppleva er satsning?

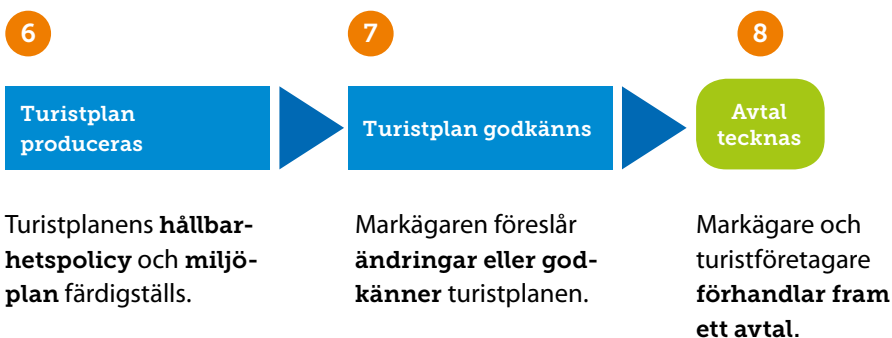
Turistföretagets Projektidé

Projektidén gör turistföretagaren i första hand själv och är en översiktlig inventering och analys att presentera för markägarna. Den skrivs ner och är underlag vid första mötet. Markägaren bör få Projektidén i god tid innan första mötet. Relationen till markägaren påverkar hur Projektidén sammanfattas och presenteras. Det är klokt att inventera om det finns andra intressen som kan påverka turistprojektet. Energiproduktion, gruvdrift, skogsbruk, infrastruktursatsningar med mera.

EXEMPEL PÅ INNEHÅLL I EN PROJEKTIDÉ

- ▶ Vad gör området attraktivt för turism?
- ▶ Planerad turism övergripande: transporter, boende, aktiviteter.
- ▶ Företagets utkast till hållbarhetspolicy och miljöplan (se sidan 37).
- ▶ Vilken kategori turister satsas på?
- ▶ På vilket sätt sker marknadsföring?
- ▶ Hur omfattande blir turismen? Säsonger? Antal turister och gruppstorlekar?
- ▶ Ska ni guida turisterna eller ska de utöva sina aktiviteter själva?
- ▶ Kommer ert projekt att locka andra kategorier besökare?
- ▶ Det positiva med er projektidé för lokalbefolkning och markägare.
- ▶ Kartskick som pekar ut det ni tror är bra områden för verksamheten och tankar kring leddragningar.
- ▶ När vill ni komma igång med projektet och hur länge pågår anläggningsarbetet?
- ▶ När vill ni att turisterna ska börja komma?
- ▶ Tankar om avtal och ersättningar till markägare.

Goda råd till Turistföretagaren

Låt markägaren bli delaktig direkt. Var tydlig vid första telefonkontakten med vad ni vill göra, men att inget är bestämt eller konkret planerat. Ge markägaren en chans att läsa in sig på turistföretaget och hur den turism som är aktuell kan påverka marker och lokalsamhälle. Turistföretagets tidigare agerande är av intresse för markägaren.

- Boka möte då bägge parter har tid att fokusera på mötet. Ge markägaren möjlighet att visa markerna och annat som ger en fördjupad bild av området, brukandet och ägandet.
  - Träffa markägaren förutsättningslöst men inte oförberedd. Vid första mötet bör man ge parterna tid att lära känna varandra. Förtroende behöver byggas. Det skapas genom att vara förberedd och genom att leva upp till vad man lovat. Om turistföretagaren agerar respektfullt, är kunnig och transparent är chansen bättre att det blir ett konstruktivt möte.
  - Det är viktigt att rätt personer är på mötet så att inte viktiga beslut skjuts upp. Det ska finnas deltagare med rätt kunskap vid mötet och deltagare som har mandat att besluta. Men om det är för många på mötet kan andra frågor dyka upp som flyttar fokus från mötets syfte så att viktiga frågor inte hinns med.
  - Missförstånd undviks om parterna får tala till punkt om turismprojekt och markägande. Frågor kan ställas efteråt.
  - Vid första mötet är parterna överens om att ingenting är beslutat annat än att träffas. Men för att mötet ska vara bra ska inte markägaren på förhand ha bestämt sig för att säga nej till Projektidén. Turistföretagaren ska inte komma med en färdig Turistplan som diskuterats eller förankrats hos andra aktörer.
  - Frågor om avgifter bör diskuteras tidigt så att parterna inte har orimliga förväntningar.
  - Markägaren bör ha full insyn i projektet.
  - Det kan vara bra för turistföretaget att känna till konflikter i området som kan påverka projektet. Tvister av olika slag kan försvåra beslut. Undersök.
  - Om parterna kan vara respektfulla, kreativa, kritiska och konkreta så blir mötet bättre.
- Praktiska råd vid träffar**
- Var påläst när ni träffar markägaren.
  - Ta med relevant information, lämpligen genom Projektidén. Skicka den till markägaren innan mötet.
  - Ta med ett utkast till hållbarhetspolicy som bygger på hänsyn till andra företag, mark, natur, säkerhet, kultur och lokalbefolkning. Utkastet kan ingå i Projektidén. Läs om hållbar turism på sidan 34.
  - Skaffa kunskap om andra näringar, lokala förhållanden och naturen/kulturen i området.
  - Var redo att beskriva och diskutera den typ av turism ni vill utveckla och era primära målgrupper. Markägaren funderar troligen på typen av besökare som kommer.
  - Inventera övergripande lämpliga geografiska områden. Till exempel intressanta platser, vägar, parkeringar och leddragningar. Projektidén kan omfatta en enkel kartskiss. Förbered er för att diskutera med markägaren om detta.
  - Fundera på positiva konsekvenser av er turismverksamhet. Ta med dem i Projektidén.
  - Förbered er på att stärka trovärdighet med referenser, genom att hänvisa till kontaktpersoner, andra etableringar och eventuella certifieringar.
  - Läs på om avtal och fundera på hur ni vill ha det. Till exempel längden på avtal, hur avtal kan trygga bägge parter intressen och önskemål om ersättning.

Goda råd till Markägaren

Naturturismen i dag består av många aktiviteter som ständigt utvecklas. Den kan vara organiserad genom företag, myndigheter eller organisationer. Ibland är den oorganiserad med besökare som på egen hand genomför sina aktiviteter utifrån allemansrätten. Är turismen organiserad är det lättare att reglera turismen för bägge parter. Då kan organisationen/företaget ta ansvar för hur turistupplevelserna marknadsförs, genomförs och utvecklas.

Turistföretag som vill arbeta med hållbar turism blir allt fler och de är oftast bra partners. Bra företag eller organisation bör kunna presentera konsekvenser av turistprojektet. Se avsnittet om konsekvensanalys på sidan 38.

- Kunskapsinhämtning och första mötet ska hjälpa markägaren att bedöma om företaget tänker hållbart, är ekonomiskt sunt, arbetar ansvarsfullt och tar rimliga hänsyn. Samt vad turistföretaget vill göra.

- Markägare som blir uppvaktad av en turismreprenör bör få en Projektidé för att bedöma turistföretagets tänkta satsning, trovärdighet och ansvarstagande. Turistföretaget bör skicka Projektidén till markägaren i tid innan första mötet. Projektidén bör innehålla relevant information. Se sidan 11 för exempel på innehåll. Ta även reda på vem turistreprenören är genom egen research. Enkelt är att läsa om företaget på Internet. Hemsidor, bokningsajter och sociala media innehåller ofta information om företaget och omdömen från gäster.

- Fundera på hur turistföretag kan vara till nytta. Det kan till exempel röra sig om ekonomisk ersättning, arbetsinsatser, köp av varor och tjänster, ökat fastighetsvärde, bättre infrastruktur och arbetstillfällen.

- Det är bra som stor markägare att i sin eventuella förvaltningsplan (till exempel skogsbruksplan) även inkludera olika former av turism. Genom att tidigt inkludera möjlighet till turism finns en möjlighet att förbereda sig inför eventuella diskussioner kring turismsatsningar. Inventera geogra-

fiska områden som kan vara känsliga för turism och områden som är möjliga att ha turism i.

- Om Projektidén handlar om ledning, cykel, skoter, paddling, ridning eller brukande av väg så läs om dessa aktiviteter i nästkommande kapitel. Experter har skrivit eller intervjuats om vad dessa aktiviteter innebär. Viktigt att tänka på är att dessa aktiviteter ofta utvecklas kontinuerligt och kopplas ihop med andra aktiviteter.

- Kontakta gärna LRF eller Sveriges Jordägareförbund som har medlemmar som fått problem med turism och som löst problemen. Kontakta Naturturismföretagen vars syfte även är att stötta en turism som tar hänsyn till markägarna. Det finns fler branschorganisationer som kan ha information om hur deras aktiviteter ska ske med hänsyn till markägarna. Sista kapitlet innehåller vidareläsning och organisationer.

- Avvakta med avtal eller tillstånd tills ni har bra med underlag för beslut. Utöver tillstånd för nyttjande av mark bör avtalet tydliggöra ansvar, skadereglering, avveckling och uppsägning av avtal. Det är inte heller fel att säga nej till en turismetablering om beslutsunderlaget känns otillräckligt. Men ställ gärna följdfrågor som turistföretaget får utreda. Det är svårt att veta vart en turismsatsning tar vägen. Ett avtal över en provperiod kan ge bättre underlag för ett långsiktigare beslut. Ersättningsanspråk är bra att väcka tidigt så att parterna inte har orimliga förväntningar.

- Om markägaren har en bra kunskapsbas inför första mötet så blir det lättare att diskutera det som är viktigt. Boka därför möten så att viktiga fakta har analyserats och tid finns för att vara engagerad i överläggningar. Turistföretagaren driver ett företag som med stor sannolikhet behöver ganska snabba och tydliga beslut. Långbänkar skapar dåliga relationer

och kan skada turistföretagarens projekt i onödan. Med det sagt så ska inte markägaren låta sig forceras till överenskommelser.

- Ibland är det en grupp markägare som turistföretaget uppvaktar. Till exempel vid ett projekt som handlar om leddragning. Då kan det vara en poäng att dessa träffas initialt för att komma överens om samarbete. Det kan till exempel vara att några representerar alla markägare vid vissa möten. Det är också bra att ha en partner som är turist- och hållbarhetskunnig vid möten.

- När turistföretagaren presenterar sig och projektet notera om företagaren är påläst och vill att markägaren ska kunna påverka turismsatsningen.

- Markägaren kan visa markerna och förklara relationen till sina egendomar och den natur som förvaltas. Det ska ge turistföretagaren respekt för ägandet och markägarens situation.

Första mötet

Punkter som kan vara viktiga för markägare vid första mötet

- ▶ Syftet med mötet.
- ▶ Att få redogöra för förvaltningen, brukandet och hänsyn.
- ▶ Få se en begriplig Projektidé som inkluderar det positiva med satsningen.
- ▶ Se hur turistföretaget funderat geografiskt. Gärna på en kartskiss.
- ▶ Att få diskutera utmaningar eller problem som oroar markägaren.
- ▶ Vilka utmaningar eller problem som turistföretaget oroar sig för.
- ▶ Hur turistföretaget tänker kring hållbarhet. Läs kapitlet om Hållbar turism sidan 34.
- ▶ Finns certifiering eller kvalitetsmärkning?
- ▶ Riskerar verksamheten att locka andra besökare som inte turistföretaget kan kontrollera?
- ▶ Turistföretagets syn på områdets areella näringsgrenar.
- ▶ Turistföretagets syn på jakt och fiske.
- ▶ Vill turistföretaget expandera utöver det som presenterats?
- ▶ Avtalstyp som förespråkas: längd, ersättningsnivåer, ansvarsfördelning m m.
- ▶ Om man går vidare hur görs en markinventering för turism?
- ▶ Vad som skiljer en Turistplan från en Projektidé.

Några viktiga punkter på dagordningen vid första mötet:

- ▶ Presentation av markägaren, markägarens näringar och sådant markägaren känner är viktigt att berättas för turistföretagaren.
- ▶ Presentation av turistföretag och företagets policy kring sin verksamhet med hjälp av Projektidén.
- ▶ Karta kan användas för konkreta diskussioner.
- ▶ Diskussion om företagets ambitioner i området. Problem och möjligheter.
- ▶ Går det att hitta en överenskommelse eller inte? Om ja, så är en ingående inventering av markerna och utkast till Turistplan nästa steg.

Enas om syftet med de möten som planeras. Ett första syfte är att komma fram till om man ska gå vidare eller avstå från samarbetet.

FUNKAR DETTA SÅ BLIR DET LÄTTARE ATT SAMARBETA

- Parterna lyssnar noga på varandra och väntar med frågor och ställningstaganden tills motparten presenterat sitt budskap. Den som talar är mån om att bli förstådd.
- Parterna försöker skapa en gemensam bild av projektförslaget och dess konsekvenser. De försöker lösa problem genom att fråga varandra. Till exempel: Går det att lösa våra motsättningar? Hur kan i så fall en lösning se ut, rent konkret?
- Parterna uppmuntrar varandra att komma med egna förslag som förbättrar projektidén. Undvik dogmatiska slutsatser och våga testa kreativa lösningar.
- Parterna är ärliga och uppriktiga med varandra och visar öppet känslor på ett respektfullt sätt.
- Uppstår komplikationer kontaktar man varandra direkt för att lösa problemen utifrån begreppet – hållbar kommunikation..

Utkast till turistplan

Skillnaden från Projektidén är att turistföretaget nu har klart för sig ett lämpligt område och har tagit till sig markägarens synpunkter. De har gjort en gemensam inventering av markerna. Att med kamera, terrängkarta och anteckningsblock notera bra placering och åtgärder lägger grunden för en Turistplan och avtal. Turistföretagaren ska efter inventeringen kunna beskriva verksamheten. Påverkan på enskilda vägar, parkering, sopor, eldstäder, toaletter, stigar, hänsyn till känsliga områden, växtlighet som bör skyddas, markens beskaffenhet och känslighet mm. Därutöver så beskrivs turistverksamheten.

- ▶ Beskriv hur markerna ska användas turistiskt: upplevelse kvalitet.
- ▶ Under vilka perioder kommer turismen att ske? Tid på dagen, tid i veckan och tid på året.
- ▶ Turistföretagets kostnader för byggande och underhåll.
- ▶ Gör en hållbarhetsplan. Hållbarhetsregler omfattar: informationsansvar, tillsyn, skydd av känslig natur och kultur, störningsminimering, säkerhet, avstämningar med markägare, nytta för lokalbefolkningen och lokalt företagande. Föreslå hur överexploatering kan undvikas. Uppförandekoder för gäster och guider. Se kapitlet om Hållbar turism på sidan 34. Inkludera en översiktlig konsekvensanalys, se Konsekvensanalys sidan 38.
- ▶ Lämpliga samarbeten med markägaren.
- ▶ Skriv in i Turistplanen meningsskiljaktigheter och ge förslag på hur man kan komma överens.
- ▶ Beskriv åtaganden vid projektering, drift, underhåll, skador och återställande.
- ▶ Avtalsförslag presenteras inklusive avtalets längd och ersättning.

Andra mötet

- Redovisa åtgärder turistföretagaren och markägaren gjort. I första hand är Turistplanen det som mötet avhandlar. Turistföretagaren har renskrivit sina noter och gjort en ny karta.

- Mötesprotokollet beskriver vad man är överens om och meningsskiljaktigheter. Åtgärder för att lösa skiljaktigheter beskrivs. För att skapa lösningar krävs att parterna har en likartad bild av skiljaktigheter och vad man är överens om.

- Om parterna är överens om Turistplanen bör detta stå i protokollet samt att turistföretagaren ska färdigställa Turismplanen med eventuella justeringar.

Fortsatta möten

- Den reviderade Turismplanen.

- Lösningförslag presenteras och godkänns.

- Om markägaren fortfarande känner sig otrygg och turistföretagaren är villig så kan de göra en fördjupad konsekvensanalys. Läs om Konsekvensanalys på sidan 38. Även möjligheten att skapa ett prövoavtal kan beaktas.

Överenskommelse

Nu kan markägare och turistföretag konkretisera en överenskommelse med avtal. Parterna kan behöva juridiska sakkunniga för avtalet. I kapitlet om avtal på sidan 40 finns förslag på avtal som kan vara utgångspunkt för en skriftlig överenskommelse. Underlag:

- ▶ Justerad Turistplan, hållbarhetspolicy och miljöplan klar.
- ▶ Eventuellt reviderad fördjupad konsekvensanalys klar.
- ▶ Åtgärdsplan för att verkställa iordningställande av turism och hänsyn enligt konsekvensanalys, hållbarhetspolicy och miljöplan.
- ▶ Formell överenskommelse/avtal att underteckna.

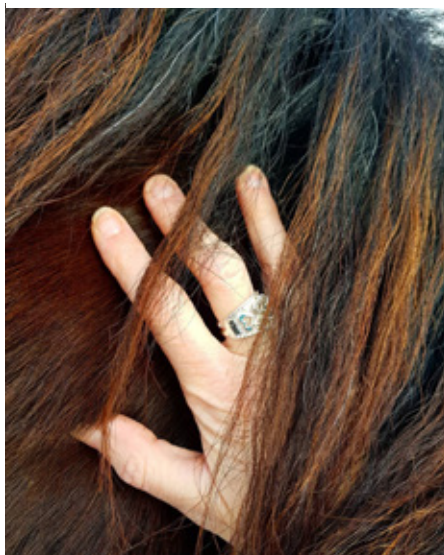

Experter delar med sig

Detta kapitel handlar om viktiga typer av naturturism.

Det är sådan naturturism som ökat mycket och som inte är lika hårt reglerad som till exempel jakt och fiske.

De områden som vi bett experter beskriva är **bildande av led, skoter, cykel, ridning, paddling och nyttjande av enskild väg.**

Bildande av led

Intervju med Nils Hallberg,
miljörättsjurist Naturvårdsverket

Nils Hallberg

Fråga: Vad skiljer en led från en vanlig stig?

Svar: Intressant fråga! Först och främst får man ha klart för sig att det inte finns någon regelrätt definition på vad som är en stig. Men om jag spekulerar fritt så kan jag tänka mig att stigar är något vi haft alltsedan urminnes tider. En stig i sin enklaste form går kanske att beskriva som den närmaste, säkraste och minst jobbiga vägen i terrängen från punkt A till punkt B ungefär, samt att den rent faktiskt används som den bästa vägen att gå. För att det ska bli en stig krävs det ju att den trampas upp och blir synlig. Och för att få trampa upp en stig på annans mark, genom vandring, cykling eller ridning mm, så krävs markägarens medgivande – att bilda stigar ingår inte i allemansrätten. Detta gäller oavsett om man rör sig ensam eller i grupp.

Såvitt jag vet finns inte heller någon fastställd definition på vad som är en led, men tänker att det har att göra med tillrätaläggning i första hand – att man märker ut leden i naturen, kanske tar bort något träd eller sly och buskar, lägger tillrätta någon sten i bäcken så att det blir smidigare att vada över, att man anlägger en

bro eller lägger ut träd, grenar eller spänger över våtmarker m.m.

Mer moderna ledsystem, som det vi på Naturvårdsverket har huvudmannaskap för i fjällen (ca 550 mil mellan Trekröset och Grövelsjön) utmärker sig ju på så vis att det förutom själva "stigen" finns vägvisningsskyltar, kryssmarkeringar, broar, spänger, vindskydd och andra anläggningar i anslutning till stigen.

Möjligen är det förekomsten av anläggningar och tillrätaläggning i sig som definierar att det rör sig om en led, och inte längre enbart en stig? En led torde också alltid ha en ansvarig huvudman som sköter om anläggningar och annat längs leden. Stigar ligger naturligtvis på mark som alltid ägs av någon, men stigar har nog väldigt sällan huvudmän i den bemärkelsen.

Fråga: Ser du någon trend när det gäller leder i naturen?

Svar: På Naturvårdsverket märker vi av ett ökat intresse för att anlägga leder, framför allt av kortare snitt och då ofta i närheten av populära besöksmål och turistdestinationer.

Vid sidan av mer klassiska skid-, vandrings- och skoterleder verkar

det också växa fram allt fler leder för specifikt riktade ändamål, så som ridning, cykling och paddling mm. Tittar man på besökarantal i fjällanläggningar och stugor som finns i anslutning till det statliga fjälledssystemet så ser det ut som att vandringsturismen fortfarande är på frammarsch och växer.

Den svenska naturen lockar också i allt högre grad internationella besökare, och dessa verkar ofta söka sig just till leder, kanske för att det är enkelt och säkert, men också för att många leder också går i väldigt vackert och besöksvärd natur.

Fråga: Vilken påverkan på marken och djurlivet kan en led ha?

Svar: Ett tråkigt svar är "det beror på"... allt från naturtyp där leden går till årstid, väder, typ av användning, besökarantal med mera påverkar naturligtvis. En led kan ha positiva effekter eftersom den kanaliserar besökare till just leden – folk rör sig längs ett förutbestämt stråk, vilket kan minska störningar och skador på såväl naturen som djuren och andra verksamheter i omgivningarna. Vissa arter gynnas också av att mark och vegetation trampas och slits.

Å andra sidan kan själva kanaliseringseffekten göra att markslitage längs en led blir så stort att det uppkommer mer eller mindre omfattande skador i naturen. Ett annat problem är naturligtvis också detta med nedskräpning, att folk tar ved och eldar med mera i en utsträckning som går längre än vad allemansrätten medger. Sådana beteenden ger naturligtvis mer avtryck längs välbesökta leder än annars.

Fråga: Vad är viktigast att tänka på om jag vill anlägga en led på mark som någon annan äger?

Svar: Att anlägga leder ingår inte i allemansrätten. Man behöver därför markägarens tillstånd. Är marken skyddad på något vis, t.ex. som naturreservat, kan det vara nödvändigt att också söka dispens hos reservatsförvaltaren för att eventuellt få bygga leder.

Det är också bra att komma närmare överens med markägaren om vad som ska gälla – var leden får gå, hur den ska skötas och i en framtid kanske också avvecklas, samt hur ansvarsfördelningen ska se ut mellan ledhållaren och markägaren. Lämpligast är att upprätta ett skriftligt avtal, så slipper man eventuella framtida diskussioner om vad som egentligen är överenskommet från första början.

Tänker man bygga broar, lägga ut spänger, sätta upp skyltar, tavlor och

vägvisare och annat så kan sådana åtgärder påverka naturmiljön negativt. Innan man får påbörja sådana arbeten måste man först samråda med den berörda länsstyrelsen. Tanken med samrådet är att man då får hjälp med att dels bedöma om de åtgärder man vill göra är lagliga och möjliga att genomföra, dels med att avgöra om de är lämpliga ur ett ekologiskt perspektiv och om man kanske behöver utforma saker och ting på ett alternativt vis för att minimera risken för skador och störningar.

Fråga: Hur gör jag om jag vill bygga en bro, eller spång utefter leden?

Svar: Själva byggandet av olika anläggningar som broar och spänger kräver markägarens tillstånd och i många fall att man också söker samråd med länsstyrelsen i förväg. Sedan är det förstås viktigt att man bygger säkra anläggningar som inte är farliga att använda.

Ur ett markägarperspektiv blir det viktigt att ha ett avtal med den som håller leden, som klart anger att det är ledhållarens fulla ansvar att löpan- de underhålla och reparera uppförda anläggningar, samt plocka bort och ta hand om dessa om leden upphör. På så vis blir det ledhållaren som är fullt ansvarig om personer skadar sig på grund av felbyggnation, dåligt underhåll med mera.

Fråga: Hur gör jag om det blir skräpigt utefter leden?

Svar: Nedskräpning är olagligt enligt miljöbalken och vet man vem som har skräpat ned bör en polisanmälan göras. Den som har skräpat ned kan då föreläggas att städa upp efter sig samt också dömas till böter eller i mycket allvarliga fall fängelse i högst ett år. Också när det gäller nedskräpning är det viktigt att reglera vad som ska gälla mellan den som håller leden och markägaren. Har sådana frågor inte reglerats kan det i slutändan bli markägarens ansvar att städa upp. Mycket kring detta med nedskräpning ligger i folks attityder och ibland obetänksamma beteenden. Man kommer ofta långt genom att informera. Vissa sätter också upp soptunnor mm, men då vill det också till att man tömmer dessa regelbundet.

Fråga: Vad gör jag om markägaren säger nej till att ha en led på sin mark?

Svar: Ett nej är ett nej och det får man acceptera. Det går aldrig att tvinga fram en led. Men man kan ju alltid fråga markägaren en gång till.

Skoter, utmaningar och affärsmöjligheter i Funäsdalen

Sven Erik Hammar, markägare och styrelseledamot i Funäsdalen Skoterled AB

Sven Erik Hammar

Under 1990-talet växte motsättningarna mellan olika nyttjare av fjällen. Den långsiktiga hållbarheten ifrågasattes och det var tydligt att ett mer samlat och lokalt förankrat arbetssätt var nödvändigt för ett mer hållbart nyttjande av fjällen. Ur detta formades forsknings- och utvecklingsprojektet FjällAgendan¹. Syftet med FjällAgendan var att åstadkomma bättre dialog och ökad förståelse mellan olika verksamheter och intressen, en bättre samordning mellan olika markanvändare, samt föreslå konkreta åtgärder. Målet var en mer hållbar utveckling i fjällen ur ekonomiskt, ekologiskt och socialt perspektiv. Tydliga behov som tidigt stod klart var en bättre kanalisering av turism och friluftsliv samt att komma bort från "fjärrstyrningen" av fjällförvaltningen så att de människor som bor och verkar i området ges ansvaret och rådigheten över hur olika verksamheter och aktiviteter bedrivs.

Projektet Hållbar snöskotertrafik i Västra Härjedalen

Skoteråkningen i Västra Härjedalen var under 1990-talet i stadigt ökande. Konflikterna mellan skotertrafiken, skidturismen, markägare, rennäring

och naturvårdsintressen eskalerade och hämmade utvecklingen i bygden. Situationen var inte hållbar. Vinterturismen i området innebar ungefär 650 000 gästnätter, 320 000 tur- och längdskidåkare och 10 000 skoteråkare. De senare ökade starkt i antal samtidigt som skoteråkningen i princip var oordnad. Lederna var avtalslösa och inte samordnade med andra intressen, en alltför stor andel av skoteråkarna accepterade inte att hålla sig på de leder som fanns, och underhållet av skoterlederna var till följd av den ökande trafiken undermålig, vilket i sin tur medförde att fler skoteråkare lämnade leden. Klagomålen ökade från bland annat skidåkare, markägare och rennäringen.

Mot den bakgrunden startade inom FjällAgendan fördjupningsprojektet *Hållbar snöskotertrafik i Västra Härjedalen*². Snöskoterprojektet skulle genom samverkan och dialog mellan olika intressen skapa ett fungerande skoterledsnät och bilda ett driftbolag som ansvarade för lederna. Den lokala ekonomin skulle stärkas och kvaliteten på de olika turistprodukterna i området säkerställas. Hänsyn skulle tas till markägarnas, rennäringens och naturvårdens intressen.

Utmaningarna för en hållbar utveckling i Funäsfjällen låg främst i de sociala och ekonomiska dimensionerna. Alla ville ha ordning och reda. Alla ville ha fortsatta affärsmöjligheter och utveckling av bygden. Alla ville värna naturmiljön och upplevelsen av en storslagen fjällmiljö. Men konfliktnivån riskerade att fortsatt eskalera och en negativ utveckling av skidgäster var att förvänta.

20 år av framgång i Funäsfjällen

Snöskoterprojektet lade grunden för ett nytänkande som innebär att skoteråkningen bygger på en kombination av avgiftsbelagda leder och ett kommunalt regleringsområde enligt terrängkörningslagen³. Regleringsområdet förtydligar att snöskoteråkning vid sidan av lederna inte är tillåten annat än i särskilt upplåtna friåkningsområden. Marken för lederna är mot ersättning upplåten genom nyttjanderättsavtal mellan huvudmannen för lederna och respektive markägare. Ett särskilt driftbolag, där markägarna är majoritetsägare, sköter och underhåller skoterlederna. Övriga ägare är olika lokala företag inom turistnäringen.

1) FjällAgendan, Slutrapport från FoU-projekt om hållbart nyttjande av naturresurser i fjällen, 2000

2) På skoter i Funäsdalsfjällen, Slutrapport från skoterprojektet Hållbar utveckling i Funäsdalsfjällen, 2001

3) Kommunalt regleringsområde enligt §3 terrängkörningslagen och §15 terrängkörningsförordningen

Funäsfjällens skoterledssystem har utvecklats till en produkt med högkvalitativ skoteråkning i en storslagen fjällmiljö, samordnad med skidåkning och andra intressen. Ledsystemet erbjuder högklassig ledpreparering och underhåll med pistmaskin, omsorgsfull skyltning och attraktiva besöksmål. Ledsystemets anläggning, drift och underhåll möjliggörs genom att skoteråkarna betalar för nyttjandet av lederna. Konflikterna har avtagit väsentligt sedan avtalslösningarna etablerats, skoterlederna separerats från skidleder, och skoterfria kärnområden för skidåkning och andra intressen inrättats. Skoterledssystemets utveckling har också lett till positiva ekonomiska effekter för lokalsamhället. Nya företag som bygger på skoteråkning har startat och många företag har ökat sin verksamhet och omfattning, positiva effekter ses i handeln, byggsektorn, antal arbetstillfällen, skatteintäkter för kommunen samt möjligheten att upprätthålla höga servicenivåer för gäster och lokalbefolkning⁴.

Erfarenheter och slutsatser

– kritiska faktorer för framgång

Den enskilt viktigaste förutsättningen för att lyckas har varit markägarnas delaktighet i arbetet och att modellen förankrats brett i lokalsamhället. Majoritetsägandet i driftbolaget och därmed inflytandet och engagemanget i driften framåt har varit avgörande, liksom bolagets blandade ägande där turismföretagens perspektiv har varit mycket positivt för bolagets utveckling. På så sätt har också grundtanken om att utveckla bygden tillsammans bibehållits.

Den enskilt viktigaste utmaningen

var att åstadkomma en attitydförändring och klara ut förutsättningarna för fortsatt skoteråkning i Västra Härjedalen. Bland skoteråkare och en expanderande turistnäring fanns en utbredd känsla av stora frihetsgrader där användningen av annans mark betraktades som fri, och skoteråkning och ledssystem inte var något som man förväntades att betala för. Svårigheterna låg i att vända dessa attityder för att sedan kunna arbeta tillsammans. Nyckeln låg i att förstå och respektera markägarnas äganderätt och insikten om att utan markägarnas medverkan skulle det inte bli några leder eller skoteråkning.

En nödvändighet var att klargöra att markupplåtelse för anläggande och drift av leder kräver avtal med respektive markägare och att kostnaden för drift och underhåll av lederna behövde finansieras av de som nyttjar lederna. Det behövdes också en tydlighet om att skoteråkning inte är en del av allemansrätten och ett tidseffektivt och pedagogiskt förtydligande av detta kunde åstadkommas genom att inrätta det kommunala regleringsområdet för skoterkörning. Även hos de boende i bygden behövdes behovet av regleringsområde förankras då ökad reglering generellt ses som negativt.

Nyttjandet av lederna villkorades med en obligatorisk skoterledsavgift som i en marknadslösning kunde finansiera ersättning för markupplåtelse, drift och underhåll av leder samt i förekommande fall åtgärdande av skador på planteringar eller andra störningar. För att regleringen av skoteråkning skulle fungera i den praktiska vardagen för markägare och fastboende undantogs dessa

från vissa regler och de betalar också en lägre avgift för nyttjandet av skoterlederna. När attitydfrågan var avklarad och förutsättningarna för arbetet framåt var klargjorda upphörde svårigheterna och endast arbete med formaliteter och praktiskt utförande återstod.

Ordning och reda, respekt för äganderätten, marknadslösningar och goda samarbeten vid verksamhet på annans mark tjänar alla på – gäster, markägare, andra företagare, lokalsamhället och naturmiljön.

Skoterledsmodellen som förebild för andra delar av besöksnäringen i Funäsfjällen

Idag har attityder och synsätt ändrats till att det är en självklarhet att betala för en attraktiv ledprodukt som höjer upplevelsen på skoteråkning. Principen om att gästerna betalar för sitt nyttjande och sin upplevelse breddas till allt fler verksamheter och områden. Numera fungerar även längdskidåkning på samma sätt och motsvarande system för cykelleder är på väg att etableras.

Funäsfjällen har ett långsiktigt hållbart framgångskoncept för den som vill erbjuda tjänster och produkter som bygger på tillgång och nyttjande av mark- och naturresurser. Möjligheterna är oändliga – det är bara samarbetsviljan och kreativiteten som sätter gränserna.

⁴ Skoterturismen och utvecklingen i Funäsdalsfjällen, En uppföljning av projektet "Hållbar utveckling i Funäsdalsfjällen", Högskolans Dalarna Arbetsrapport nummer 2007: 04

Cykling och markanvändning

Av Katarina Rönnbacka Nybäck

Katarina Rönnbacka Nybäck

Cykling som fenomen har tagit ordentlig fart i Sverige. Vilka blir konsekvenserna? För att kunna svara på det behöver vi reda ut vilka de olika typerna av cykling är.

Landsvägscyklister/ racercyklister

Kör på asfalt och allmänna vägar. De påverkar markerna lite, så länge de tar med sig skräpet hem.

Leisure-cyklister

Rör sig mellan allmänna och privata vägar eller samfällighetsvägar. Så länge de kallas leisure-cyklister håller de sig på vägar av varierande underlag och storlek, även mindre skogsvägar. Slitage på vägarna är inte nämnvärd, men det kan eventuellt upplevas som störande för boende med cyklister på små enskilda vägar.

Mountainbike

Har utvecklats enormt de senaste tio åren men är inte ett nytt fenomen. Många tänker på mountainbike som en cykel lämplig att cykla Cykelvasan med. Men det finns fler mountainbike cyklar och tekniker som är turistiskt intressanta och som kan påverka markerna.

Det vi i dagligt tal kallar mountainbike syftar på cross-country, som är den kategori av mountainbike där man hittar flest utövare. Cross-coun-

try cyklisten kör på grusvägar, skogsbilvägar och på byggda eller naturliga stigar i terrängen. Det finns många populära lopp för mountainbike. Till exempel i den olympiska grenen xco, där man kör tekniska rundbanor eller de populära långloppen som tillhör grenen xcm (marathon). Dit hör tex Cykelvasan och andra långlopp. Numer finns också el-mountainbikes och fat bike som är en mountainbike med riktigt breda däck.

Downhill sker främst i skidanläggningar med lift. Avtal med markägaren har skrivits och ofta ingår en arrendeavgift om anläggningen inte äger marken. En downhill-cykel är tung och inte gjord för att cykla uppför med.

Enduro kan förenklat beskrivas som ett mellanting mellan en downhill-cykel och en heldämpad cross-countrycykel. Den är inte lika tung som en downhill-cykel eftersom den ska vara möjlig att cykla på både uppför och som en vanlig crosscountry-cykel, det vill säga klara längre "plana" sträckor. Enduro är numera en populär tävlingsgren i Sverige som lockar fler utövare än en downhill-tävling.

Hur påverkas terräng och natur vid cykling?

Bredare däck fördelar trycket bättre. Därför borde en fat bike eller

E-BIKE:

Transportstyrelsen säger att motorstyrkan får vara max 250 W och att motorn bara får förstärka trampningen för att klassas som elcykel. Motorn får ge kraft vid trampning upp till 25 km/h. Läs mer på Transportstyrelsens hemsida: nyhetsarkivet 2018 om skillnaden mellan elcykel och moped. Naturvårdsverket säger att om motoreffekten överstiger 250 W och ger ett krafttillskott över 25 km/h krävs en dispens från förbudet i terrängkörningslagen för att få köra på barmark utanför väg.

Det är värt att påpeka att rättslaget är osäkert för elcyklar i terrängen eftersom det inte finns någon motoriserad allemansrätt.

e-mountainbike med bredare däck slita mindre på underlaget än en vanlig cross-countrycykel. Till e-bikens fördel kan nämnas att elmotorn bidrar till att bakhjulet inte slinter så lätt på grund av trötta ben. Rätt trampeteknik borde bidra till mindre risk för att slira och skapa markskador i blöt terräng eller uppför. Tyngden på ekipaget kan påverka hur långt

man sjunker om marken är blöt och känslig. Det som sliter mest är främst bromsteknik och hur "aggressivt" en cyklist kör. Cyklisten bör planera sin bromsning och undvika att låsa hjulen. Bara för att en cykel utrustats med effektiva bromsar, som på en downhill- eller endurocykel, innebär det inte att bromsningen behöver slita onödigt på underlaget. Genom att "gasa" häftigt, dvs lägga mycket tryck på pedalerna under kort tid, kan däckets riva rötter och andra hinder, speciellt vid blött underlag. Det spelar naturligtvis roll hur ofta en stig cyklas och i vilken typ av väderlek.

För att undvika slitage, framförallt vid blöt mark, kan man använda olika typer av markskydd. Man kan tillföra bärlager, vid blöt mark anlägga spång, bygga upp stigen eller lägga ett bärande marknät.

Om markägaren funderar på att upplåta mark för markerade cykelleder finns det en del att tänka på när det gäller stigcykling och slitage. Här tar vi upp befintliga stigar och byggda leder där delar eller hela leder byggs från grunden och där material tillförs.

Naturliga befintliga stigar kan göras till skyltade eller markerade cykelleder. Genom att låta markera upp stigarna som cykelleder kan markägaren välja stigar som innebär färre störningar.

Genom skyltade leder och organiserad cykling, det vill säga där det också finns informationskanaler kopplat till leden, är det lättare att nå ut till allmänheten med information om vad som händer på leden. Till exempel om man vill nå ut med information om att en led är avstängd för jakt eller avverkning. Det är också lättare att genom skyltade leder styra cyklisterna till lämpliga leder och bort från terräng där man inte vill ha dem. Majoriteten av cyklisterna är

precis som folk i allmänhet, bekväma, och väljer att cykla där det är välskött, lätt att hitta, roligt och intressant. Genom skötsel av skyltade leder finns möjlighet att locka cyklisterna till "rätt" stigar.

Slitage kan naturligtvis ske på naturliga stigar men känsliga passager kan förstärkas, tex med spång eller nät. Markägaren som ska ge tillstånd bör få en visuell plan för hur en cykelled är tänkt att se ut. Diskutera möjligheterna att "bryta" ny mark om en befintlig stig går genom ett mindre lämpligt område. Det kan vara bättre att frågå den befintliga stigen för att dra ny stig i torrare eller lämpligare terräng. Det är inte så svårt att dra upp en ny stig. En duktig ledbyggare vet hur en stig byggs med minimalt slitage oavsett om den byggs med tillfört material eller inte. Till exempel så att man minskar risken för häftiga inbromsningar. Markägare kan styra bort stigen från känslig skog till mindre känslig skog. Tallskog eller skog som snart ska avverkas kan vara bättre att dra stig genom. Det minskar risken för röta genom rotskador. En naturlig stig kan ses som anpassningsbar och förändras för att minska störningar och skador.

Om man upplåter mark för byggda leder bör man anpassa leden långsiktigt utifrån avverkningar, terrängen, lämplig mark och övriga störningsrisker. Det är en stor investering att bygga leder och entreprenören tar en risk. En årlig avgift brukar tas av markägaren där mark upplåts till byggda leder. Markägare har därmed en extra inkomstkälla från markerna under trädens tillväxt.

Cykelturismens utveckling – nya trender och cyklingens expansion

Cykelturismen har skjutit rejäl fart mycket tack vare det stora intresset

för lopp som Cykelvasan, Långloppscupen och andra motionslopp. Lopp i sig är en reseanledning och för att träna för lopp väljer många att resa till cykelområden. Svenska framgångar i tävlingar har bidragit till ett ökat intresse för cykling. Fler inspireras till att cykla och cykelturista. Behovet av områden att träna på har ökat bland svenska motionärer. I och med att mountainbike-områden skyltats upp, serviceutbudet ökat och att destinationer marknadsfört sig med paketerade produkter så har mountainbike tillgängliggjorts. Cykling har blivit ett sätt att upptäcka Sverige och världen på. Att cykelturista är inte längre i huvudsak att packa cykelväskor och åka från boende till boende, eller tältplats till tältplats. Nu kan man cykla skyltade rund-slingor efter tycke och smak. Man kan bo på samma ställe och tillbringa några timmar till flera dagar där. Lederna handlar om att upptäcka naturen men också att utmana ork och cykel-teknik. Tävlingsbanor blir alltså en reseanledning. Ofta reser också cyklisterna på arrangerade träningsresor, läger eller egna träningsweekends för att träna både ork och teknik inför ett speciellt lopp. Suget efter mer utmanande leder i alla typer av terräng har ökat.

En ny trend är slow-cycling eller gravel-bike. Cyklisterna vill söka sig bort från turiststråk och skyltade leder. De letar sig fram på små skogs- och grusvägar.

E-bike är en trend som slagit stort i Europa men som tagit tid på sig för att etableras i Sverige. Ytterligare en trend är att utländska besökare upptäckt Sverige som en ny cykeldestination. Det är leisure-cyklisterna, landsvägscyklisterna och mountainbikecyklisterna som kommer. Efterfrågan på guider är stor liksom möjligheten att hyra e-bikes eller cykla fat-bike på vintern.

Nya trender kommer snabbt. Plötsligt kan en markägare få förfrågan om ett cykellopp över sina marker. Arrangören som ofta är en ideell förening har svårt att lova ersättning till markägaren. Om loppet ska bli av hänger det oftast på markägarens goda vilja. Vid ett lopp bör markägaren minst begära ett avtal där det ingår att marken ska städas och ses över efter loppet. I ett avtal kan markägaren och arrangören även diskutera ekonomisk ersättning om deltagarantalet överstiger ett visst antal deltagare.

När det gäller trender som till exempel gravel-bike, där markägare och samfälligheter plötsligt ser en ny typ av cyklister åka förbi är det svårare att ge råd. När mountainbike-lederna anlades utanför Nora som är det första mountainbikeområdet i "Bergslagen Cycling" uttryckte en del markägare oro över att det skulle passera cyklister vid deras hus. De var rädda för inbrott. Efter diskussioner och kartläggning av vem som cyklar ändrade markägarna sig och ansåg att det snarare minskade risken för inbrott att ha en cykel-led intill.

Hur kan cykling påverka lokalbefolkning?

När det byggs cykel-leder i en kommun gynnar det lokalbefolkningen på flera sätt. Om antalet leder och kvaliteten på lederna lockar turister uppstår nya arbetstillfällen. Det ökar möjligheterna till nyföretagande och befintliga turistföretag får möjligheter till säsongsförlängning och fler ben att stå på. Det innebär även ökade intäkter för handel. Erfarenheter från Nora visar att cyklingen skapat jobb och inflyttning av cyklister till kommunen. Det har tillkommit fastboende och nya sommarstugeägare.

Antalet cyklande i lokalbefolkningen har också ökat. Det har också startats en ny cykelklubb och en ny cykelaffär.

Lederna i Nora har också attraherat trail-löpare. I huvudsak har det varit ett positivt gensvar från de lokalbor som inte cyklar. Det finns fler uppmärskade och skötta rundslingor för den som vill vandra eller springa. Organisationen kring cyklingen förmedlar också kontakt mellan jaktlag och civilsamhället vilket gjort att bägge parter är nöjda med hur det fungerar kring cyklingen.

Anläggning av leder kan naturligtvis upplevas negativt av lokalbefolkningen. Plötsligt strömmar det till cyklister på stigar där den som promenerar kunnat vara för sig själv. Anläggning eller uppskyltning av leder kan också upplevas både positivt och negativt av ryttare. Positivt så till vida att det underlättar att veta var cyklisterna rör sig. Ryttaren kan då undvika att rida de stigar som är skyltade, alternativt rida mot åkriktningen för cyklister. Negativt kan vara att en del ryttare saknar en exklusivitet på stigar som de tidigare nyttjat själva.

Hur kan cykling påverka markägandet: störningar och möjligheter?

Den som vill anlägga led oavsett om det bara är att skylta upp en stig måste ha markägarens och troligtvis även myndigheters godkännande. För markägaren finns det nackdelar med att många passerar över samma ställe på marken. Det finns risk för slitage och främst granrötter kan komma till skada genom röta. Detta gäller också mer eller mindre vid vandring, löpning och ridning. Det är snarare mängden människor och djur som avgör hur stort slitaget blir och för cyklistens del åkstil och förnuft. Sli-

taget minskar drastiskt om cykling undviks då marken är som känsligast, tex riktigt blöta höstar eller vid tjällossning under våren.

Erfarenheter från Bergslagen cycling visar att markägare snarare kan uppleva anläggningen av leder som positivare än om cyklingen sker på allemansrättens grunder. Följande farhågor eller argument har diskuterats med markägare innan avtal vid planering av mountainbike-områden inom Bergslagen cycling:

- ▶ Slitaget på marken. Det har gjorts överenskommelser som beskriver hur mark ska skyddas hos den enskilda markägaren. Markägaren har själv fått avgöra om det ska vara marknät, bro eller spång. Bredden på en spång eller bro kan även anpassas så att markägaren själv kan köra över den med maskiner. Slitaget på rötter har inte varit en stor fråga för de markägare som valt att skriva under avtal inom Bergslagen cycling.
- ▶ Tillsyn av mark och leder. Markägaren har varit nöjd med den plan för tillsyn som varje kommun bistår med. Ofta handlar det om ett rapporteringssystem där enskilda cyklister kan meddela om träd fallit. Ibland finns ett avtal med kommunens cykelklubb som gör översyn en eller fler gånger per år. Varje markägaravtal är sen utformat så markägaren styr hur till exempel nedfallna träd får tas om hand.
- ▶ Hinder av jakt eller avverkning. Genom att avtala med markägaren om möjligheter att stänga leder vid jakt och avverkning har servicen både till cyklister och lokalbor ökat och markägaren kan känna sig trygg med att inte bli hindrad i sitt arbete.

- ▶ Rädsla för inbrott i enskild egen-
dom på marken. Några markägare
har varit rädda för att ökad trafik i
skogen skulle kunna leda till fler in-
brott. I diskussioner och analyser av
tänkta besökare tillsammans med
markägare kunde man gemensamt
komma överens om att lederna
snarare var positiva och minskade
risken för inbrott.
- ▶ Nedskräpning och/eller förstörelse
samt brandrisk. Nedskräpning kan
säkert vara ett problem. Under 10
år har Bergslagen cycling sett yt-
terst lite nedskräpning. De flesta
cyklisterna verkar sköta sig eller så
plockar andra cyklister upp skräp
de hittar. Att cyklister stannar och
grillar är ovanligare än att vandra-
ren gör det och genom att inte an-
lägga grillplatser längs mountain-
bike-leder kan uppmuntran att
elda undvikas.
- ▶ Det är viktigt att påminna cyklister
om att cykling på markerade leder
sker tack vare markägares goda
vilja. Ta inte för givet att alla cyklist-
er vet hur man betar sig på annans
mark, eller hur man betar sig vid
möten med vandrare och ryttare.
Varje år lockas nya cyklister till att
cykla i skogen. Som huvudman för
mountainbike-leder ska inte förut-
sättas att alla har samma vana och
kunskap om naturen och de rättig-
heter och skyldigheter vi har som
cyklister vad gäller allemansrätten.
- ▶ Följderna och lärdomarna från 9 år
av mountainbikeleder på naturliga
stigar inom Bergslagen cycling har
blivit att skyltade leder lockar cy-
klisterna bort från övriga stigar så
länge lederna sköts. Det vill säga
att falla träd lyfts bort, att spång
och broar är hela samt att skylt-
ningen fungerar. Majoriteten av
cyklisterna väljer att cykla på skylt-
tade leder. Det går att se genom att
andra oskyltade stigar snarare väx-
er igen.

Hästens påverkan på skog och mark vid turistisk verksamhet

Av Maria Stensdotter, häst- och ekoturismexpert

Maria Stensdotter

Ridning är den vanligaste formen av hästturism. Men även att åka häst och vagn/släde alternativt använda hästen som klövveddjur för att bära packning vid t ex vandring är uppskattade upplevelser. Rätt använd, kan hästar också fungera som utmärkta naturvårdare som betesdjur i syfte att hålla landskapet öppet och bidra till en ökad biologisk mångfald i växtriket.

Hästens tyngd i kombination med markanta hovavtryck ökar risken för skada på marker. Därför behöver ett hästturismföretag visa extra stor hänsyn vid nyttjande av annans mark och utgå från att skapa överenskommelser med markägarna. Markägare har rätt att kräva ersättning för skador på sina ägor samt kan förbjuda ridning på sina marker om skador uppstår.

Då intresset att rida i skog och mark är stort och dessutom ökar för varje år i Sverige både hos såväl privata hästägare som organiserade hästverksamheter (te x ridskolor och turridningsföretag) ökar också det totala trycket på markerna. Därför är det klokt att hästföretagare söker samråd, dialog och överenskommelser med markägarna. Detta kan ske till exempel via den process som beskrivs i *Turism på annans mark*.

Överenskommelser kan omfatta såväl ridning som bete. I överenskommelser bör ingå hur, var och när hästarna får vara samt eventuella ersättningar för förebyggande åtgärder alternativt eventuellt uppkomna skador och/eller slitage.

Råd och tips till markägare

Ridning och ridturism börjar ofta utan att markägaren blivit inblandad. Även om en hästturismarrangör kan hävda rätt att nyttja mark för sin verksamhet enligt allemansrätten så är denna tolkning tveksam. Däremot är det helt klart att denne inte får göra skada på marken eller grödan. Det är turismföretagarens ansvar att kontakta markägaren för att ha en dialog om hur turridningen kan ske på ett skonsamt och icke störande sätt.

Var proaktiv och gör en plan, inte minst om ridandet ökar i trakten. I denna plan kan du beskriva om, när, var och hur du tycker att dina marker kan användas. Tänk över avtal och ersättningsanspråk. Några viktiga punkter avseende ridning:

- ▶ Vilka vägar och stigar är lämpliga att rida på vilka tider på året.
- ▶ Vilka områden är helt olämpliga att använda för ridning.
- ▶ Hur och när återställandet av mark

ska ske där slitage har skett, alternativt ersättas.

- ▶ Eventuellt andra uppförandekoder såsom bortstädning av spillning på väg med mera.
- ▶ Överenskommelser om hur dialogen ska fungera till exempel vid extra torra eller regniga somrar.

Om ridning redan förekommer kan det vara klokt att besöka områdena med turistföretagaren för att se och diskutera avtal, förbättringar och förändringar i nyttjandet av din mark. I ett avtal är det grundläggande att beskriva hur och av vem skador ska hanteras, lagas och betalas.

Rent juridiskt är det svårt att i förväg säga hur stor skada/slitage/störning är. Därmed finns det utrymme för tolkning så länge anmälan inte går till rättslig prövning och dom. I en överenskommelse är det att föredra att i första hand ha en tätare dialog under en provoperiod för att hitta en gemensam väg framåt som är realistisk för båda parter. Avtalet kan reglera provotiden med kortare tidsangivelse till exempel ett år i taget, för att därefter förlängas när samsyn har vuxit fram.

Om din mark är inom detaljplane- rat område kan kommunala föreskrif-

ter finnas om ridning är tillåten på din mark. Likaså om din mark består av naturreservat. Information finns hos länsstyrelsen.

Om fler aktörer nyttjar din mark i organiserad form med allemansrätten som grund, kan det vara en god idé att bjuda in samtliga vid samma tillfälle för att både skapa förståelse för den sammanlagda belastningen och en dialog om hur dina intressen kan respekteras.

Oavsett om verksamheten utövas på egen eller annans mark, så måste en anmälan om samråd göras till Länsstyrelsen om verksamheten riskerar att väsentligt ändra naturmiljön. Det framgår av bestämmelsen 12 kapitlet 6 § miljöbalken.

Råd till turistföretaget som vill använda häst i verksamheten

Initiativ från hästturistföretagaren till bra överenskommelser reglerat i avtal är en bra grund att stå på och uppskattas av markägarna. Det ger förutsättningar för en kvalitativ och hållbar hästturismverksamhet. Hästturistföretagare har alltid ett ansvar för effekterna av verksamheten. Markägaren har rätt att få ersättning om verksamheten skapar skador och slitage. Görs inte detta har markägaren rätt att förbjuda fortsatt verksamhet på sin mark.

För att förebygga konflikter vad gäller marknyttjande bör kontakt tas med samtliga markägare i ett tidigt skede av din ridplanering. Använd gärna metodiken i *Turism på annans mark*. Beskriv din kommande professionella verksamhet, att du önskar nyttja mark samt är villig att skriva ett avtal med varje markägare. I avtalet bör det tydligt framgå var, hur och när samt i vilken omfattning det är godkänt att nyttja markerna. Utgå gärna från en karta samt besök de känsliga platserna tillsammans med

markägaren för att få en samlad bild av var det är olämpligt att gå fram med hästar. I de fall känsligare partier finns bör erbjudandet från dig vara att stärka dessa partier med till exempel grus eller spång. Var beredd att betala ersättning om skador uppstår som blir en kostnad för markägaren.

Om andra hästaktörer nyttjar samma vägar och stigar är det klokt med samråd i syfte att i förväg reglera hur ni kan dela nyttjandet samt ersätta markägarna. Se till att ha alternativa ridvägar för att sprida trycket och för reservvägar om något oförutsett händer.

Du har ett ansvar för att undvika marktyper som riskerar att skadas och slitas. Till exempel gäller det planteringar, planterad skog, mjuka stigar, lavmarker, kärrmarker, granars rötter på stigar, åkermark, ängar, stubbåker, gräsmattor, plantskolor, planterad park, skidspår och elljusspår. Det kan finnas lokala föreskrifter om hur ridning får ske. Kontakta kommunen och/eller Länsstyrelsen för mer information.

Rid inte över tomter samt så nära hus att den så kallade hemfridszonen överträds.

Hästspilling bör avlägsnas från vägar, stigar och leder. Då det kan vara svårt att göra det under själva turen är praxis bland ridföretag att du har 24 timmar på dig att göra detta. Detta är bra att ta med i avtal och överenskommelser då det ofta är grund för irritation.

Vandringsleder är i första hand till för vandrare, men kan ridas med markägares tillstånd. Ge vandrare företräde då hästar kan upplevas obehagligt stora för dem till fots. Rider du i obanad terräng är ett gott råd att rida i bredd för att sprida trycket över en större yta.

Oavsett om verksamheten utövas på egen eller annans mark, så

måste en anmälan om samråd göras till Länsstyrelsen om verksamheten riskerar att väsentligt ändra naturmiljön. Det framgår av bestämmelsen 12 kapitlet 6 § miljöbalken.

I vissa område finns skyltar som reglerar ridningen:

- ▶ påbudsmärke betyder att ridning är tillåten endast på den skyltade stigen eller vägen.
- ▶ förbud mot ridning skyltas med förbudsmärke Ridning förbjuden.
- ▶ anvisningsmärke betyder rekommenderad väg. Det är inte förbjudet, men olämpligt, att rida annat än på den markerade stigen.
- ▶ anvisningsmärke med rött snedstreck betyder att ridning är olämplig.

Ge gärna tillbaka till det området du nyttjar genom naturvårdande insatser. Det kan också vara restaurering av gamla rid- och körleder, ekonomiska bidrag till lokala projekt och engagemang i föreningslivet. Denna ömsesidiga nytta skapar ofta respekt och välvilja hos lokala markägare.

Paddling och annan vattenburen turism

DANO - Ideell förening för hållbar kanotturism inom sjösystemet Dalsland Nordmarken

Föreningens ändamål är att verka för gemensamt utbyte mellan det allmännas, turistföretagarnas samt markägarnas intressen kring kanotturismen i syfte att ge grund för en hållbar utveckling inom sjösystemet.

Samarbetet med organiserad kanotturism mellan markägare, kanotuthyrningsföretagare och kommunerna längs Dalslands kanal har pågått sedan slutet av 1970-talet. Stora investeringar har gjorts av kommunerna i områdets ca 100 lägerplatser för att på ett ordnat sätt kunna ta emot gäster. De flesta lägerplatserna erbjuder förutom vindskydd, fast iordningställd eldstad, ekologisk toalett samt även ett fåtal tältplatser.

DANO har anställda naturvårdare, DANO Crew, vars uppgift är att ansvara för underhåll och tillsyn av lägerplatserna samt se till att det finns tillgång till ved och att toaletterna sköts med tömning och städning. Naturvårdarna informerar om lämpliga turer och intressanta sevärdheter, upplyser om restriktioner som exempelvis fågelskyddsområden och om det råder eldningsförbud. De ser även till att besökaren har ett giltigt naturvårdskort.

Naturvårdskortet ger besökaren rätt att nyttja lägerplatserna. Kortet bekostar tillsyn, service, underhåll, ved, naturvård samt ersättning till markägare som har upplåtit sin mark för lägerplatsen. Det kostar 60 SEK/natt och person.

Juergen Parth på DANO är verksamhetsledare och delar med sig av sina erfarenheter.

Vilka turisttrender ser du inom kanoting och liknande vattenburna verksamheter?

Stora gruppresor har ökat i antal under senare år. Förut kom det smågrupper om kanske 4–6 personer i veckan. Nu kommer stora grupper i buss bokade av researrangörer. En researrangör kan nu leverera 50–120 personer i veckan. Gästerna kommer för veckovistelser. Gruppen är nu så stor att DANO har svårt att hinna informera och sköta lägerplatser. Områden utanför de iordningställda lägerplatserna används numer och nya "läger" bildas utan uppgörelse med DANO eller markägaren. 2019 hade DANO cirka 62 000 övernattningar i huvudsak från gruppresor. En väl fungerande resehandelskedja, en bra organisation inom DANO och områdets attraktionskraft har skapat risk för overturism. En del skulle säga att så redan är fallet. Det är en grannliga uppgift att styra besökarnas beteende så att området kan ha en långsiktig hållbar turism. Inte minst då alternativet till denna mängdturism i dag är svår att starta upp av olika skäl.

Kajak-turismen växer. Det är oftast besökare med egna kajaker. De kan komma privat, men även genom paddelklubbar. Kajakpaddlarna är mer utspridda över året. De är ofta natur-

människor och mer miljömedvetna än de som paddlar kanadensare via researrangörer och kanotuthyrare. Precis som för övriga gäster är de ofta från Tyskland, men de kommer även från andra nordeuropeiska länder. Viktigt är att kunna nå kajakpaddlarna med bra information då de inte kommer via organiserade informationskanaler.

Det är värt att notera att det förekommer allt fler besökare som kan ha kanadensare men vars syfte är att leva vildmarksliv i skogen. Det innebär både att de plockar det som är ätligt, bygger av träd och eldar. På engelska kallas dessa typer av upplevelser bushcraft (vildmarkskunnande) och foraging (samlande). Det är värt att övervaka hur denna typ av turism utvecklas. Den är inte styrd av researrangörer men kan vara arrangerade av överlevnadsexpert eller andra experter som lär ut vildmarksöverlevnad.

Vilken påverkan har paddling i Dalsland/Nordmark på naturen? Hur undviker man skador?

Naturen kan påverkas mycket eller lite beroende på vilka sjöar eller områden det handlar om. De populäraste områdena är i dag mycket påverkade av paddlarna. Där skadorna är stora avbarkas björkar, marken trampas ner så att vegetationen försvinner, buskar och mindre träd sågas ner och eldas upp, nya "wild camps" skapas därför att de som finns inte räck-

er till för alla paddlare. Eldande sker utanför iordningställda eldstäder och man eldar direkt på berghällar som därmed kan spricka. Eldandet utgör också en riskfaktor då det kan leda till skogsbränder. Dessutom bygger besökarna konstruktioner av sten i området som till exempel stora pizza-

ugnar och så kallade stengubbar.

Det förekommer störningar på djurlivet. Främst störs skygga fåglar som till exempel fiskgjuse och lom. Många grupper som paddlar är högljudda och är kanske mer på fest än på en naturupplevelse.

För att komma till rätta med dessa problem behöver besökarna få rätt information från början i deras hemländer. Det förekommer mer information på reseåterförsäljarnas hemsidor om vildmarken, allemansrätten och friheten än information om skyldigheterna. När gästerna därför får veta vid ankomsten till Värmland/Dalsland att de har stora skyldigheter kan de känna sig lurade. Vilket kan minska deras incitament att bete sig ansvarsfullt.

Det behövs en ständig dialog i föreningen och med turistföretagen om de långsiktiga konsekvenserna av för många besökare. Går det att genomföra åtgärder som minskar

skador och störningar men som samtidigt fortsätter att generera intäkter till företagen?

Naturvårdskortet är i grunden en bra modell för att styra besökarna men det måste utvecklas en förvaltningsplan som väger in hur många besökare som är rimligt att ta emot om kortet ska vara ett naturvårdskort.

Hur påverkar paddlingen och liknande verksamhet lokalbefolkning?

TILL NYTTA

Handeln i Bengtsfors gynnas av turismen. Där finns en bra infrastruktur och gott om möjligheter att shoppa, äta och bo. Det finns också enstaka företag strategiskt placerade utmed paddelrutten som drar nytta av läget. Till exempel en lanthandel med pizzeria. Det finns 18 aktiva kanot-uthyrare i området som erbjuder service och skapar viss sysselsättning.

TILL BESVÄR

Det är ont om servicefunktioner i området. Det innebär att lokalbefolkningen utanför Bengtsfors inte har förutsättningar att tjäna pengar på paddlarna. Till saken hör att grupp-researrangörerna från till exempel Tyskland förser sina betalande gäster med mat, resa, naturvårdskort och kanot för 2 500 SEK/vecka. Det innebär att paddlarna inte behöver handla någonting i Värmland/Dalsland under sin campingvecka. De går av bussen hos kanotuthyrarna får instruktioner och kliver i kanoten för en vecka i vildmarken.

Lokalbefolkningen tenderar att undvika området där paddlingsturism är som störst. De som bor eller har stuga där undviker högsäsongen. På grund av okunskap eller av andra skäl så stör besökarna genom buller, intrång, nyttjande av fastighetsägares faciliteter och genom nedskräpning.

Hur påverkar paddlingen markägarna?**TILL NYTTA**

Det är inte till någon större nytta för markägarna med paddlingsturismen i området. Visserligen ersätts markägare som upplåter mark till DANO campingplatser med 3 500 SEK/år per lägerplats. Men nu är turismen så omfattande att skadorna på träd och marker vida överstiger ersättningen, enligt markägarna. Inte minst därför att paddlarna använder markerna utanför lägerplatser för nya läger.

TILL BESVÄR

Markägarna kan inte utnyttja sin marker som de vill. Det kan gälla naturvårdande åtgärder, försköning,

egna naturupplevelser och skogsbruk. Risken för skogsbränder är en olägenhet som innebär bevakning och oro. Skadorna på levande träd är, som sagt, enligt markägarna högre än ersättningen från DANO. Värdet på fastigheter kan påverkas negativt på grund av störningar, till exempel om man vill stycka av och sälja tomt nära vatten.

Hur agerar en turistentreprenör som arbetar ansvarsfullt med paddling?

Genom tät dialog med markägarna. Kommunikation mellan markägare, turistföretagare av olika slag och andra viktiga aktörer är nödvändigt för

att skapa långsiktigt hållbar turism.

Gästerna måste få bra information. Det räcker inte med att tala om vilka uppföranderegler som gäller. Det behövs en trovärdig förklaring varför reglerna finns till. Inte minst om gästerna lockats till Sverige med löften om en vildmark där man kan "göra vad man vill". Marknadsföringen ska stämma med gästens upplevelse annars uppstår en så kallad turistfälla.

Vid arbete med vildmarkscampingplatser är det klokt att ha DANO-standard på dem. Det innebär att det finns markägaravtal, fast eldstad, toalett, ved, vindskydd och informationstavla.

TIPS FRÅN DANO

- ▶ Det är bra med en gemensam organisation om turismsatsningen är så stor att den påverkar många olika aktörer: markägare, näringsliv, det offentliga, lokalbefolkning, natur- och kulturvärden.
- ▶ Se till att ha kontakt med alla viktiga aktörer som påverkar eller påverkas av turismsatsningen. Se till att ni är överens med dem om det viktigaste.
- ▶ Innan ni drar igång en turistprojektering; bedöm hur stort område ni har tillgång till – vatten och landområden. Bra kartmaterial är centralt. Viktiga frågor att besvara är: Hur mycket turism tål området? Hur sprider vi lämpligen gästerna över tid och inom området så upplevelsen blir bättre och störningarna färre?
- ▶ Gör en hållbarhetsplan. Viktiga aspekter är störningsrisker, nyttan med satsningen och vilka turister som är er målgrupp. En hållbarhetsplan innebär till exempel att uppmuntra besökare att handla lokalt, ordna sophantering/toalett, möjliggöra klimatsmarta resor och säkerhetsplanering.
- ▶ Tänk på att utländska gästerna är vana vid staket och intrångsförbud på landsbygden i sina länder. När de kommer till Sverige finns inga staket och friheten att röra sig kan leda till att de gör mer än vad som är tillåtet. Därför är det viktigt att allemansrättens skyldigheter också förklaras muntligt och inte bara läses in från en folder.
- ▶ Det kan vara klokt att börja med hårda restriktioner för att eventuellt lätta på dem, istället för att försöka skärpa restriktionerna i efterhand.

Användning av enskild väg för turism

Riksförbundet Enskilda Vägar

En enskild väg ägs och brukas av ägarna till de fastigheter den betjänar. I de flesta fall har av myndighet bestämts vilka fastigheter som ska delta i väghållningen för en specifik enskild väg och med vilka andelstal kostnaderna ska fördelas mellan de i väghållningen deltagande fastigheterna.

Är antalet fastigheter som deltar i väghållningen fler än 5–8 finns det oftast en föreningsbildning, en vägsamfällighet, vägförening eller samfällighetsförening, som i demokratisk ordning i enlighet med lagen om förvaltning av samfälligheter och stadgar har att sköta förvaltningen av den enskilda vägen, utgöra dess väghållare.

Det är väghållaren som enligt trafikförordningen avgör om utomstående motorfordonstrafik ska tillåtas på vägen eller ej. Vid förbud mot sådan trafik har väghållaren rätt att sätta upp vägmärket "motorfordonstrafik förbjuden" eller sätta upp en bom över vägen. Väghållare som mottar statsbidrag har inte rätt att förbjuda utomstående trafik om den vill fortsätta motta sådant bidrag. Statsbidraget innebär dock inte någon rätt för utomstående att på ett mer frekvent sätt trafikera den enskilda vägen utan att också bidra till kostnaderna för dess förvaltning.

Om ett turistföretag har behov av att komma åt en enskild väg, som är avlyst för utomstående trafik, rekommenderas att kontakt tas med väghållaren för efterhörande om

dispens kan erhållas för turistföretagets planerade användning. Mottar väghållaren statsbidrag och vägen i formell mening är öppen för utomstående trafik, bör motsvarande kontakt tas om det planerade trafikbehovet är mer frekvent. I båda fallen är det ett lämpligt sätt att räkna ut en skälig slitageersättning genom att utgå ifrån vad delägarfastigheterna betalar för väghållningen för den aktuella vägsträckan och med stöd av lantmäterimyndighetens tonkilometermodell söka få fram en väl avvägd slitageersättning.

Enligt lantmäteriets modell uppgår det schabloniserade transportbehovet för en permanentbostadsfastighet till 2,100 ton per år. Formeln blir då: Slitageersättning = aktuell vägavgift för permanentbostaden x det antal ton den planerade transport-

verksamheten utgör totalt (bilens totalvikt x antal resor) / 2 100. För att ersättningen ska bli relevant måste permanentbostadens vägavgift naturligtvis också spegla användningen av hela den aktuella vägsträckan. Ersättningen kan förslagsvis kombineras med en fast del, som alltid utgår som en grundavgift, som får täcka väghållarens administration för hanteringen. Upplåtelsen kan förslagsvis ske för ett år i taget, med förskotts betalning av turistföretaget och gemensam avstämning av parterna av utfallet inför nästkommande års upplåtelse. Naturligtvis kan överenskommelsen också innehålla moment med förpliktelser för väghållaren att tillse att till exempel snöröjning sker inom viss tid och på visst sätt, till förmån för framkomligheten vid nyttjandet.

Kriterier för hållbar turism

Detta kapitel beskriver långsiktigt hållbar turism och vad som bör ingå i en hållbarhetspolicy och hållbarhetsplan. Ett företag som har en bra plan är oftast seriöst och ansvarsfullt. När de är certifierade eller kvalitets-säkrade så finns en part som övervakar att företaget är ansvarsfullt.

Vi vill rekommendera alla naturturistföretag att hållbarhetsanalysera sin verksamhet. Här utgår vi från kriterier i FN-initiativet Global Sustainable Tourism Council, vilka harmonierar med FN:s Agenda 2030. För en trovärdig ekoturism kvalitetssäkring kan Nature's Best vara värt att överväga. Det viktigaste är dock att man som företag har en bra hållbarhetsstrategi oavsett certifieringar och kvalitetssäkring.

HÅLLBAR TURISM OMFATTAR:

- ▶ socialt ansvarstagande för lokalsamhället, personal och kunder
- ▶ hänsyn till markägare och annat företagande
- ▶ att stå för människors lika värde och rätt att utvecklas utifrån sin egen förmåga
- ▶ ansvar miljömässigt och ekologiskt genom att värna natur och miljö
- ▶ ansvar för kulturarvet och levande kultur
- ▶ ansvar för säkerhet och hälsa i verksamheten
- ▶ ansvar för trovärdig marknadsföring och nöjda kunder.

HÅLLBAR TURISM

Hållbar turism inkluderar all besöksnäring. Stora anläggningar kan ingå i program för hållbar turism liksom hela geografiska områden (destinationer). FN initierade för ca 15 år sedan ett arbete för att definierar vad hållbar turism är. The Global Sustainable Tourism Council (GSTC) bildades och fick uppdraget att ta fram ett kriteriesystem. De studerade ett 60-tal hållbarhetssystem i världen tillsammans med en rad experter, forskare och branschföreträdare. Nu finns kriterier och indikatorer för destinationer och företag. En rad destinationer och företag har sökt erkännande från GSTC globalt. Många stora och betydelsefulla aktörer har också blivit medlemmar i GSTC för att stötta deras arbete för en hållbarare turism.

MILJÖCERTIFIERINGAR

Dessa omfattar primärt energiförbrukning, energislag, utsläpp och resursanvändning:

- ▶ Utsläpp av koldioxid och andra gaser med klimatpåverkan
- ▶ sophantering och återvinning
- ▶ vattenförbrukning
- ▶ avlopp och utsläpp
- ▶ kemikalieanvändning
- ▶ sanningsenlig marknadsföring om miljömedvetenhet
- ▶ livscykelanalyser av produkter
- ▶ biologisk mångfald
- ▶ sparande av energi och vatten.

Organisationer som ISO, Svanen, Bra miljöval, EU blomman, Forest Stewardship Council, och Krav miljöcertifierar. De certifieringar som finns i Sverige har blivit allt bättre på att väva in den sociala dimensionen av hållbarhet i redan väl underbyggda miljöcertifieringar. Till exempel lokal förankring och personalfrågor.

ANSVARSFULL TURISM

Internationellt används begreppet "responsible travel" alltmer. Det betyder att ett företag som drivs ansvarsfullt är klokt nog att ta de hänsyn som gynnar långsiktig hållbarhet. Corporate Social Responsibility (CSR) är ett liknande begrepp. Det används av företag som tar ett socialt och etiskt ansvar. Det innefattar även miljöhänsyn och ekonomisk hållbarhet. Man skapar program för icke diskriminerade miljö på arbetsplatsen och motverkar trakasserier. Företaget kan också stödja hjälporganisationer.

EKOTURISM

Ekoturism är hållbar naturbaserad turism. Ekoturismen ställer krav på turistföretaget att arbeta med miljöfrågor, lokal förankring, ansvarstagande och bevarande av natur och kultur. Det innebär bland annat avtal med markägare. Ekoturism förknippas oftast med guidningar och eco-lodger.

Den Internationella Ekoturismföreningen och WWF har riktlinjer för vad ekoturism är. I Sverige är Nature's Best en nationell tolkning av ekoturism. Nature's Best ägs av Naturturismföretagen (f.d. Ekoturismföreningen) och Visit Sweden. Kriterierna i Nature's Best är i dag helt i fas med GSTC kriterierna.

Certifieringar och kvalitetsmärkningar

Märkning är när märkningens ägare själva granskar och bestämmer vilka som ska godkännas. Exempel på kvalitetsmärkning är Nature's Best och Guide Michelin. Certifiering är när certifieringens ägare använder ett fristående certifieringsorgan som gör en så kallad tredjepartsgranskning. I bägge fallen besöker företagsgranskare ansökande företag och skriver en rapport om villkor för godkännande.

Om ett företag har en certifiering eller kvalitetsmärkning kan markägare ta reda på vilka kriterier som företaget ska leva upp till. De kan också kontakta ägaren av certifiering/märkning för att klaga på ett företag som inte sköter sig. Då riskerar turistföretag att tappa sin licens.

Exempel på certifieringssystem är Svanen, KRAV och Green Key. Exempel på märkningssystem är White Guide, Guide Michelin och Nature's Best. Det finns märkningar framtagna av branschorganisationer till exempel Visitas stjärnsystem för boendeanläggningar och SCR: s Svensk Campingstandard. I Västerbotten har en kvalitetsmärkning för turistföretag tagits fram som heter Västerbotten

Experience. Den omfattar kvalitet och hållbarhet och förvaltas av Region Västerbotten. I GSTC och Nature's Best finns också regler kring bevarandet av biologisk mångfald. Inom Sveriges Jordägareförbund är många medlemmar i organisationen Wild Life Estates som verkar för att värna och förbättra biodiversiteten på egendomar i Europa. Hotellkedjor/stora organisationer kan också ha skapat självkontrollprogram för hållbarhet.

Turistföretag har att följa lagar och förordningar i relation till vilken typ av verksamhet de bedriver.

Det kan till exempel gälla djurhållning, serveringstillstånd, anmälningsplikt, verksamhet i naturskyddade områden och skattelagstiftning. Certifieringar och märkningar kontrollerar att godkända företag följer lagar och förordningar.

Om Global Sustainable Tourism Council

Här beskrivs vad ett turistföretag bör ha med i hållbarhetspolicy och hållbarhetsplaner och utgår från kriterierna i GSTC. Hela kriteriedokumentet från GSTC går att få på svenska. Markägaren kan läsa sig till vad som bör ingå om ett företag säger sig vilja jobba ekoturistiskt eller hållbart.

Företag som funderar på att certifiera eller kvalitetsmärka sig rekommenderas att med hjälp av nedanstående kriterier formulera sitt först utkast till en hållbarhetsplan. Det blir sedan enklare att välja om man vill gå vidare till certifiering eller kvalitetsmärkning. Dessutom kan utkastet göras som del av Projektiden som presenteras för markägare.

GSTC-kriterierna är global standard för hållbarhet inom resor och turism. Kriterierna används för utbildning och kunskapshöjande åtgärder; underlag för beslutsfattande för företag, myndigheter och organisationer; för mätningar och utvärderingar; samt som grund för certifiering inom hållbarhet. Här använder vi det som kunskapsunderlag för turistföretag och markägare. Systemet är som sagts ett resultat av en global satsning på att definiera ett gemensamt språk och en gemensam syn på hållbarhet inom turismen.

GSTC-KRITERIERNAS FYRA "PELARE":

OM MAN SPALTAR UPP PELARNA YTTERLIGARE BLIR DET FÖLJANDE KRITERIEOMRÅDEN:

- ▶ Hälsa och säkerhet
- ▶ Lokal social och ekonomisk nytta (även markägarfrågor)
- ▶ Miljö och klimat
- ▶ Kultur och natur
- ▶ Genuina upplevelser av traktens särart
- ▶ Tillgänglighet för människor med funktionsvariationer
- ▶ Kundnöjdhet
- ▶ Marknadsföring och information

Eftersom turistdestinationer har kultur, miljö, seder och lagar som skiljer sig åt så ska kriterierna anpassas till lokala förhållanden.

GSTC kriterier för företag

Följande kriterier kan företaget använda när de formulerar sin hållbarhetspolicy. Formulera kriterierna så de stämmer med företagets värdegrund och verklighet. Markägaren kan sedan stämma av kriterierna mot turistföretagets verksamhet.

Hållbarhetsstrategi

- Företaget följer lagar och förordningar. Gäller också markägaröverenskommelser.
- Personal och ledning får utbildning i hållbarhet relevant för företag.
- Företagets marknadsföring och information är trovärdig och kunden får det som beskrivs innan besöket. Företaget mäter kundnöjdhet.
- Företaget söker tillstånd för byggnationer, rivning, renovering, leddragningar mm. och respekterar det lokala natur- och kulturarvet vid byggande.
- Företaget använder lokala och hållbara bygg- och arbetsmetoder.
- Företaget skapar tillgänglighet för människor med funktionsvariationer där det är relevant och rimligt.
- Företaget har säkerhetsplaner, gärna sjukvårdskunnande och rutiner som uppdateras kontinuerligt.

Lokal förankring

- Företaget informerar besökare om traktens natur och kultur och om hur man bör bete sig.
- Företaget bidrar till lokalsamhällets livskvalitet.
- Företaget köper lokala varor och tjänster.
- Företaget anställer lokalt om möjligt.
- Företaget har en policy mot exploatering, förföljelse, trakasserier och står upp för människors lika värde.
- Anställda har en rimlig lön som går att leva på och företaget tecknar gärna kollektivavtal med anställda.
- Företagets verksamhet hotar inte miljön och lokalbefolkningens livsvillkor.
- Företaget hotar inte andra näringar utan bidrar till att de överlever.

Bevara natur- och kulturvärden

- Företaget har uppförandekoder för natur och kultur.
- Företaget handlar inte otillåtet med historiska föremål.
- Företaget tar hänsyn till arkeologiska, kulturella och andliga värden.
- Företaget presenterar natur- och kulturarv med respekt och i samförstånd med lokalbefolkning och forskning.

Miljöplan

- Företaget har en inköspolicy som inkluderar rättvist, ekologiskt, miljövänligt och lokalt när det är möjligt och rimligt. Företaget uppmuntrar handel med den typen av varor.
- Företaget undviker engångsartiklar och minimerar matsvinn.
- Företaget energiplanerar för att minska förbrukningen av energi och framför allt energi från fossila bränslen.
- Företaget minimerar utsläpp av växthusgaser i sin egen verksamhet, rekommenderar gäster miljövänliga transportsätt och uppmuntrar partners att göra detsamma.
- Företaget har god koll på sin vattenanvändning, även avloppsvatten, och kan vidta åtgärder vid bristsituationer.
- Företaget källsorterar sopor och verkar för bättre återvinningsmöjligheter i området.
- Företaget minimerar användningen av miljöfarliga substanser och slutförvarar dem på ett korrekt sätt.
- Företaget värnar den biologiska mångfalden och motverkar spridning av invasiva arter.
- Interaktion med vilda och tama djur sker med tillstånd och på ett respektfullt sätt.

Konsekvensanalys av turismprojekt

Detta kapitel hjälper turistföretagaren och markägaren att analysera turismverksamhetens potentiella påverkan. Projektidén bör innehålla en översiktlig konsekvensanalys innan parternas första möte. Vid behov kan sedan den analysen fördjupas i en mer detaljerad konsekvensanalys som ingår i Turistplanen.

Utgångspunkten är att använda liknande "tänk" som i Miljökonsekvensbeskrivningar (MKB) och addera socioekonomiska effekter på lokalsamhället och andra näringar. Markägaren kan då få en samlad bild av hur turistföretaget tänker sig störningsrisker och peka på områden som saknas eller som är extra viktiga.

Att göra en konsekvensutredning

INVENTERING AV OMRÅDETS STATUS

Inventering görs lämpligen tillsammans med markägaren eller dess representanter. Experter kan behöva anlitas till exempel för att bedöma natur- och kulturvårdshänsyn. Andra aktörer kan behöva tillfrågas, till exempel kommunen. Detta är en bruttolista. Välj de punkter som är relevanta för aktuellt turismprojekt.

- ▶ Sammanfatta områdets karaktär. Naturtyper, bebyggelse, infrastruktur med mera.
- ▶ Vad säger kommunala översikts- och detaljplaner om området? Addera om det är av vikt för satsningen.
- ▶ Gör ett fastighetsregister med fastighetsbeteckningar och kontaktuppgifter.

Tips: kommunanställda kan hjälpa till med fastighetsbeteckningar och markägare. Ledsträckning eller det landområde som turistföretaget föreslår kan de använda för att ta ut en lista med markägare. Skicka listan till Lantmäteriet och be om kontaktuppgifterna till fastighetsägarna.

- ▶ Det finns en karta på Lantmäteriets hemsida med markägarna. men då får man klicka på varje tomt och får varje enskild fastighetsbeteckning. Det är lite tidsödande men det går. Länken till kartan är: <https://kso.etjanster.lantmateriet.se/>

- ▶ Lägg till i registret relevanta organisationer och deras kontaktuppgifter. Till exempel hembygdsförening, skoterklubb, jaktvårdsområden, fiskevårdsområden, naturvårdskrets och sameby. Lägg vid behov till relevanta myndigheter och kontaktpersoner. Till exempel naturvården på länsstyrelsen och motsvarande på kommun.
- ▶ Beskriv relevant näringsverksamhet som bedrivs i området. Skogsbruk, jordbruk, viltbruk/jakt som näring, turism, gruvsdrift, energiproduktion, renskötsel med mera.
- ▶ Kontrollera om det finns skyddad natur och kultur i området. Är den biologiska mångfalden stor, finns nyckelbiotoper, vattentäkter, rödlistade arter, kulturminnen, fågelskydd med mera?
- ▶ Finns det riksintressen i området utöver natur- och kulturskydd: friluftsliv, renskötsel, infrastruktur, gruvsdrift, energiproduktion med mera?
- ▶ Hur omfattande är det rörliga friluftslivet och den icke organiserade turismen – kort bedömning?
- ▶ Vad karakteriserar lokalsamhällen i området? Befolkningstäthet? Friluftsentressen?

FAKTA

Miljökonsekvensbeskrivning (MKB) används för att få en helhetssyn av den miljöpåverkan som en planerad verksamhet kan medföra. Idag tillämpas nationella krav på miljökonsekvensbeskrivningar vid genomförande av olika projekt och för olika verksamheter i hela världen. MKB är en strategisk miljöbedömning som utvärderar miljökonsekvenser av en policy, en plan eller ett program och dess alternativ.

Avtal – trygghet för båda parter

Här följer 5 olika avtal för vanligt förekommande verksamheter såsom; leder, lägerplatser, snöskoter, olika turismaktiviteter samt vägslitage.

Skriftliga avtal är starkt att rekommendera eftersom de tydliggör för bägge parter vad som gäller. De blir en stadig grund som bägge parter kan basera sin planering på. Avtalen är framtagna av jurist/expert med mångårig erfarenhet av avtalskrivande och arrenderådgivning. Riksförbundet Enskilda Vägar har därutöver gett input till vägavtalet.

Avtal om nyttjande av mark för led

Markägare: .....

Adress: .....

Nyttjanderättshavare: .....

Adress: .....

1. Syfte med upplåtelsen

Markägaren till fastigheten .....
i ..... kommun upplåter till nyttjanderätts-
havaren att nyttja ett område som led enligt nedan på de vägar,
stigar och områden som markerats på bifogad karta. Därutöver
medges nyttjanderättshavaren rätt att komplettera leden enligt
vad som beskrivs nedan. Befintliga och anlagda leder som ingår
i upplåtelsen ska inritas på kartan vilken bilägges avtalet som
Bilaga 1.

Leden ska användas för följande ändamål:

- vandringsled cykelled MTB led ridled
 annan användning: .....

Beskrivning av leden och avsedd användning:

.....
.....
.....

2. Avtalstid och uppsägning

Detta avtal gäller för en tid av ..... från och med
..... / ..... 20..... och förlängs automatiskt med 1 år i taget
under förutsättning att skriftlig uppsägning inte sker senast
8 månader före avtalstidens utgång.

3. Ersättning

För rätten att enligt ovan nyttja fastigheten gäller följande ifråga
om ersättning:

- Ersättning för upplåtelsen utgår ej.
 Ersättning erläggs med ..... kr/år som ska erläggas
utan anfordran till av markägaren anvisat konto. Ersättning-
en betalas årligen senast den ..... Om nyttjanderätten
beläggs med moms eller annan skatt tillkommer denna
utöver den ovan angivna summan. Vid dröjsmål med betal-
ningen utgår ränta enligt räntelagen.

4. Löpande skötsel och underhåll

Besiktning ska ske vid verksamhetens början och slut samt un-
der pågående verksamhet om någon part påkallar det.
Nyttjanderättshavaren ansvarar för att hålla leden i gott skick.
Det gäller även anläggningar såsom broar och spänger.

Nyttjanderättshavaren ansvarar för städning av det upplåtna
området och övrigt utnyttjad mark samt, i samråd med mark-
ägaren, för skötsel och underhåll av området enligt följande:

.....
.....

5. Nyttjande

Nyttjanderättshavaren får ej förändra ledens beskaffenhet om
det ej avtalats i detta avtal eller enligt annan skriftlig överens-
kommelse. Leden får hållas fri från ris och grenar samt vindfällen
som fallit över den, dock får inte träd grövre än 5 cm i roten
fällas, inte heller får träd spikas i eller skadas på annat sätt utan
markägarens medgivande i varje fall. Nyttjanderättshavaren har
ansvar för att i rimlig omfattning förhindra annan användning
än den avsedda, exempelvis MTB på vandringsled, eller häst på
cykelled. Vid dränering eller markförstärkning ska nyttjande-
rättshavaren samråda med markägaren före åtgärd. Nyttjande-
rättshavaren svarar för kostnaderna för eventuella åtgärder.

Utöver ovanstående är parterna överens om följande:

.....
.....

6. Information

Nyttjanderättshavaren äger rätt att sätta upp skyltar och anvis-
ningar inom ledområdet. Nyttjanderättshavaren förbinder sig
att informera användarna av leden om vilket område som är
upplåtet för verksamheten enligt avtalet. Nyttjanderätts-
havaren ska följa och informera om allemansrättens hänsyns-
och ansvarsregler.

7. Markägarens rättigheter

Upplåtelsen är en delad nyttjanderätt med markägaren eller
den hen sätter i sitt ställe. Det innebär att annan verksamhet
såsom skogsbruk och jakt bedrivs på det upplåtna området.
Avverkning av skog är exempelvis en naturlig del av fastighetens
skötsel. Efter skogsbruksåtgärder ska markägaren tillse att leder
rensas från ris.

8. Särskild aktsamhet

Vid ogynnsamt väder som kan medföra onormalt slitage ska nyttjanderättshavaren tillfälligt inskränka nyttjandet eller i samråd med markägaren komma överens om lämpliga åtgärder för att förhindra skada.

9. Förtida uppsägning

Markägaren äger rätt att säga upp avtalet under löpande avtalsperiod om avsevärd skada och/eller olägenhet uppstår till följd av markens nyttjande.

10. Ersättning vid skador

Markägaren äger rätt till ersättning för skador till följd av nyttjanderättshavarens verksamhet på de leder, vägar, och områden som ingår i upplåtelsen och som medför direkta kostnader.

Om skador inträffar till följd av verksamhet utanför det upplåtna området ska dessa ersättas enligt gängse skadeståndsrättsliga principer. Nyttjanderättshavaren svarar i markägarens ställe för skador som drabbar tredje man som hans verksamhet på området åsamkar. Ersättningsanspråk för skada ska föregås av besiktning som parterna om möjligt genomför gemensamt.

- Nyttjanderättshavaren förbinder sig att teckna och vidmakthålla erforderliga försäkringar såsom ansvar och/eller skogsbrand för att hålla markägaren skadeslös för skador som kan uppkomma genom hans anordningar och åtgärder genom detta avtal.
- Markägaren ställer ej krav på att nyttjanderättshavaren innehar försäkringar enligt ovan.

11. Borttagning av skyltar mm

När avtalet upphört att gälla, ska nyttjanderättshavaren inom 1 månad efter upphörandet ta bort alla skyltar och anordningar exempelvis broar och spänger som anlagts av nyttjanderättshavaren om annan skriftlig överenskommelse ej träffats.

12. Information till andra nyttjanderättshavare

Markägaren är skyldig att informera andra nyttjanderättshavare på fastigheten om detta avtals innehåll.

13. Överlåtelse av fastighet

Överlåtes fastigheten åligger det markägaren att informera ny ägare om detta avtal. Det åligger också markägaren att utan dröjsmål informera nyttjanderättshavaren om att överlåtelsen skett.

13. Inskrivning

Detta avtal får ej inskrivas i fastighetsregistret.

14. Överlåtelse av avtalet

Detta avtal får ej överlåtas.

15. Övrigt

I övrigt har följande överenskommit:

.....
.....
.....

.....

Markägare

.....
Ort och datum

.....

Nyttjanderättshavare

.....
Ort och datum

Detta avtal är upprättat i två exemplar varav parterna tagit var sitt.

Avtal om nyttjande av mark för lägerplats

Markägare: .....

Adress: .....

Nyttjanderättshavare: .....

Adress: .....

1. Syfte med upplåtelsen

Markägaren till fastigheten .....
i ..... kommun upplåter ett markområde
till nyttjanderättshavaren för uppförande och bibehållande av
lägerplatser för ett område uppgående till ..... m² för:
..... st lägerplats/er ..... st vindskydd ..... st eldstad/eldstäder
..... st toalett/utedass ..... st soptunnor

För toalett, soptunnor och övriga anordningar gäller följande:

.....
.....
.....

Därutöver medges nyttjanderättshavaren rätt att använda/an-
lägga de vägar och stigar som krävs för verksamheten. Anord-
ningar enligt ovan samt nyttjade/anlagda vägar och stigar ska
inritas på kartan vilken bilägges avtalet som Bilaga 1.

Beskrivning av verksamhet:

.....
.....
.....

2. Avtalstid och uppsägning

Detta avtal gäller för en tid av ..... från och med
..... / ..... 20..... och förlängs automatiskt med 1 år i taget
under förutsättning att skriftlig uppsägning inte sker senast 8
månader före avtalstidens utgång.

3. Ersättning

För rätten att enligt ovan nyttja fastigheten gäller följande ifråga
om ersättning:

- Ersättning för upplåtelsen utgår ej.
- Ersättning erläggs med ..... kr/år som ska erläggas
utan anfordran till av markägaren anvisat konto. Ersättning-
en betalas årligen senast den ..... Om nyttjanderätten
beläggs med moms eller annan skatt tillkommer denna
utöver den ovan angivna summan. Vid dröjsmål med betal-
ningen utgår ränta enligt räntelagen.

4. Löpande skötsel och underhåll

Besiktning ska ske vid verksamhetens början och slut samt
under pågående verksamhet om någon part påkallar det.
Nyttjanderättshavaren ansvarar för städning av det upplåtna
området och övrigt utnyttjad mark samt, i samråd med mark-
ägaren, för skötsel och underhåll av området enligt följande:

.....
.....
.....

5. Nyttjande

Nyttjanderättshavaren får endast förändra markområdets
beskaffenhet, utöka området eller antalet anläggningar om
det avtalats i detta avtal eller enligt annan skriftlig överens-
kommelse. Om fler anordningar än vad som anges i avtalet
önskar uppföras ska ny skriftlig överenskommelse träffas därom.
Det nyttjade området får hållas fritt från ris och grenar samt
vindfällen som fallit över området samt vägar och stigar.
Dock får inte träd grövre än 5 cm i roten fällas, inte heller får
träd spikas i eller skadas på annat sätt utan markägarens med-
givande i varje fall.

Nyttjanderättshavaren har ansvar för att i rimlig omfattning
förhindra annan användning än den avsedda. Vid dränering
eller markförstärkning ska nyttjanderättshavaren samråda med
markägaren före åtgärd. Nyttjanderättshavaren svarar för kost-
naderna för eventuella åtgärder.

Utöver ovanstående är parterna överens om följande:

.....
.....
.....

6. Information

Nyttjanderättshavaren äger rätt att sätta upp skyltar och an-
visningar inom området. Nyttjanderättshavaren förbinder sig
att informera deltagarna i aktiviteten om vilket område som är
upplåtet för verksamheten enligt avtalet. Nyttjanderättshava-
ren ska följa och informera om allemansrättens hänsyns- och
ansvarsregler.

7. Markägarens rättigheter

Upplåtelsen är en delad nyttjanderätt med markägaren eller den hen sätter i sitt ställe. Det innebär att annan verksamhet såsom skogsbruk och jakt bedrivs på det upplåtna området. Avverkning av skog är exempelvis en naturlig del av fastighetens skötsel. Efter skogsbruksåtgärder ska markägaren tillse att leder renas.

8. Förtida uppsägning

Markägaren äger rätt att säga upp avtalet under löpande avtalsperiod om avsevärd skada och/eller olägenhet uppstår till följd av markens nyttjande.

9. Ersättning vid skador

Markägaren äger rätt till ersättning för skador till följd av nyttjanderättshavarens verksamhet på de vägar, stigar och områden som ingår i upplåtelsen och som medför direkta kostnader. Om skador inträffar till följd av verksamhet utanför det upplåtna området ska dessa ersättas enligt gängse skadeståndsrättsliga principer. Nyttjanderättshavaren svarar i markägarens ställe för skador som drabbar tredje man som hans verksamhet på området åsamkar. Ersättningsanspråk för skada ska föregås av besiktning som parterna om möjligt genomför gemensamt.

- Nyttjanderättshavaren förbinder sig att teckna och vidmakthålla erforderliga försäkringar såsom ansvar och/eller skogsbrand för att hålla markägaren skadeslös för skador som kan uppkomma genom hans anordningar och åtgärder genom detta avtal.
- Markägaren ställer ej krav på att nyttjanderättshavaren innehar försäkringar enligt ovan.

10. Borttagning av skyltar mm

När avtalet upphört att gälla, ska nyttjanderättshavaren inom 1 månad efter upphörandet ta bort alla skyltar och anordningar exempelvis broar och spärrar som hör samman med avtalet om annan skriftlig överenskommelse ej träffats.

11. Information till andra nyttjanderättshavare

Markägaren är skyldig att informera andra nyttjanderättshavare på fastigheten om detta avtals innehåll.

12. Överlåtelse av fastighet

Överlåtes fastigheten åligger det markägaren att informera ny ägare om detta avtal. Det åligger också markägaren att utan dröjsmål informera nyttjanderättshavaren om att överlåtelsen skett.

13. Inskrivning

Detta avtal får ej inskrivas i fastighetsregistret.

14. Överlåtelse av avtalet

Detta avtal får ej överlåtas.

15. Övrigt

I övrigt har följande överenskommit:

.....
.....
.....

.....

Markägare

.....

Nyttjanderättshavare

.....
Ort och datum

.....
Ort och datum

Detta avtal är upprättat i två exemplar varav parterna tagit var sitt.

Avtal om nyttjande av mark för snöskoterled

Markägare: .....

Adress: .....

Nyttjanderättshavare: .....

Adress: .....

1. Syfte med upplåtelsen

Markägaren till fastigheten .....
i ..... kommun upplåter härmed nyttjan-
derätt till ett cirka ..... m brett område med en längd av cirka
..... km att användas som skoterled.

- Nyttjanderätt upplåts också till friåkningsområde
om totalt ..... ha.

Därutöver medges nyttjanderättshavaren rätt att komplettera
leden enligt vad som beskrivs nedan. Befintlig och anlagd led
samt eventuellt friåkningsområde som ingår i upplåtelsen ska
inritas på karta vilken bilägges avtalet som Bilaga 1.

Beskrivning av verksamhet och ändamål:

.....
.....
.....

2. Avtalstid och uppsägning

Detta avtal gäller för en tid av ..... från och med
..... / ..... 20..... och förlängs automatiskt med 1 år i taget
under förutsättning att skriftlig uppsägning inte sker senast
8 månader före avtalstidens utgång.

3. Ersättning

För rätten att enligt ovan nyttja fastigheten gäller följande ifråga
om ersättning:

- Ersättning för upplåtelsen utgår ej.
 Ersättning erläggs med ..... kr/år som ska erläggas
utan anfordran till av markägaren anvisat konto. Ersättning-
en betalas årligen senast den ..... Om nyttjanderätten
beläggs med moms eller annan skatt tillkommer denna
utöver den ovan angivna summan. Vid dröjsmål med betal-
ningen utgår ränta enligt räntelagen.

4. Löpande skötsel och underhåll

Besiktning ska ske vid verksamhetens början och slut samt
under pågående verksamhet om någon part påkallar det. Det
åligger nyttjanderättshavaren att ansvara för och hålla leden i

gott skick. Det gäller även befintliga och av nyttjanderättsha-
varen uppförda anläggningar. Nyttjanderättshavaren ansvarar
för städning av det upplåtna området och övrigt utnyttjad mark
som är att hänföra till nyttjandet av skoterleden samt för övrigt
i samråd med markägaren för skötsel och underhåll av området
enligt följande:

.....
.....
.....

5. Nyttjande

För anläggande av leden äger nyttjanderättshavaren rätt att i
samråd med markägaren utföra nödvändiga arbeten såsom:

.....
.....
.....

Nyttjanderättshavaren svarar för kostnaderna för eventuella
åtgärder. I övrigt får nyttjanderättshavaren ej förändra mark-
områdets beskaffenhet om det ej avtalats i detta avtal eller
enligt annan skriftlig överenskommelse. Leden får hållas fri från
ris och grenar samt vindfällan som fallit över den, dock får inte
träd grövre än 5 cm i roten fällas, inte heller får träd spikas i eller
skadas på annat sätt utan markägarens medgivande i varje fall.
Nyttjanderättshavaren har ansvar för att i rimlig omfattning för-
hindra annan användning än den avsedda. Utöver ovanstående
är parterna överens om följande:

.....
.....
.....

6. Information

Nyttjanderättshavaren äger rätt att sätta upp skyltar och anvis-
ningar högst fem meter från leden. Nyttjanderättshavaren ska
följa och informera om allemansrättens hänsyns- och ansvars-
regler samt i övrigt lämna erforderlig information till användarna
av leden.

7. Markägarens rättigheter

Upplåtelsen är en delad nyttjanderätt med markägaren eller den hen sätter i sitt ställe. Det innebär att annan verksamhet såsom skogsbruk och jakt bedrivs på det upplåtna området. Efter skogsbruksåtgärder ska markägaren tillse att leden rensas och om skador uppstått ska leden återställas i funktionsdugligt skick. Markägaren äger rätt att begära tillfälliga ändringar av sträckningen med skäligt rådrum om det skulle föreligga behov av att använda leden på grund av avverkning eller av annat skäl.

8. Särskild aktsamhet

Vid onormalt slitage ska nyttjanderättshavaren tillfälligt inskränka nyttjandet eller i samråd med markägaren komma överens om lämpliga åtgärder för att förhindra skada.

9. Förtida uppsägning

Markägaren äger rätt att säga upp avtalet under löpande avtalsperiod om avsevärd skada och/eller olägenhet uppstår till följd av markens nyttjande.

10. Ersättning vid skador

Markägaren äger rätt till ersättning för skador till följd av nyttjanderättshavarens verksamhet på de vägar, stigar och områden som ingår i upplåtelsen och som medför direkta kostnader. Om skador inträffar till följd av verksamhet utanför det upplåtna området ska dessa ersättas enligt gängse skadeståndsrättsliga principer. Nyttjanderättshavaren svarar i markägarens ställe för skador som drabbar tredje man som hans verksamhet åsamkar på området. Ersättningsanspråk för skada ska föregås av besiktning som parterna om möjligt genomför gemensamt.

- Nyttjanderättshavaren förbinder sig att teckna och vidmakthålla ansvarsförsäkring för att hålla markägaren skadeslös för skador som kan uppkomma genom hans anordningar och åtgärder genom detta avtal.
- Markägaren ställer ej krav på att nyttjanderättshavaren innehar försäkring enligt ovan.

Markägare

.....
Ort och datum

11. Borttagning av skyltar mm

När avtalet upphört att gälla, ska nyttjanderättshavaren inom 1 månad efter upphörandet ta bort alla skyltar och anordningar exempelvis broar och spärrar som hör samman med avtalet om annan skriftlig överenskommelse ej träffats.

12. Information till andra nyttjanderättshavare

Markägaren är skyldig att informera andra nyttjanderättshavare på fastigheten om detta avtals innehåll.

13. Överlåtelse av fastighet

Överlåtes fastigheten åligger det markägaren att informera ny ägare om detta avtal. Det åligger också markägaren att utan dröjsmål informera nyttjanderättshavaren om att överlåtelsen skett.

14. Inskrivning

Detta avtal får ej inskrivas i fastighetsregistret.

15. Överlåtelse av avtalet

Detta avtal får ej överlåtas.

16. Övrigt

I övrigt har följande överenskommit:

.....
.....
.....

Nyttjanderättshavare

.....
Ort och datum

Detta avtal är upprättat i två exemplar varav parterna tagit var sitt.

Avtal om nyttjande av mark för turism

Markägare: .....

Adress: .....

Nyttjanderättshavare: .....

Adress: .....

1. Syfte med upplåtelsen

Markägaren till fastigheten .....
i ..... kommun medger att nyttjanderättshavaren får bedriva verksamhet med turism enligt nedan på de vägar, stigar och områden som markerats på bifogad karta. Kartan bilägges avtalet som Bilaga 1.

Beskrivning av verksamhet:

.....
.....
.....

2. Avtalstid och uppsägning

Detta avtal gäller för en tid av ..... från och med ..... / ..... 20..... och förlängs automatiskt med 1 år i taget under förutsättning att skriftlig uppsägning inte sker senast 8 månader före avtalstidens utgång.

3. Ersättning

För rätten att enligt ovan nyttja fastigheten gäller följande ifråga om ersättning:

- Ersättning för upplåtelsen utgår ej.
- Ersättning erläggs med ..... kr/år som ska erläggas utan anfordran till av markägaren anvisat konto. Ersättningen betalas årligen senast den ..... Om nyttjanderätten beläggs med moms eller annan skatt tillkommer denna utöver den ovan angivna summan. Vid dröjsmål med betalningen utgår ränta enligt räntelagen.

4. Löpande skötsel och underhåll

Besiktning ska ske vid verksamhetens början och slut samt under pågående verksamhet om någon part påkallar det. Nyttjanderättshavaren ansvarar för städning av det upplåtna området och övrigt utnyttjad mark samt, i samråd med markägaren, för skötsel och underhåll av området enligt följande:

.....
.....
.....

5. Nyttjande

Nyttjanderättshavaren får ej förändra markområdets beskaffenhet om det ej avtalats i detta avtal eller enligt annan skriftlig överenskommelse. Det nyttjade området får hållas fritt från ris och grenar. Dock får inte träd grövre än 5 cm i roten fällas, inte heller får träd spikas i eller skadas på annat sätt utan markägarens medgivande i varje fall. Nyttjanderättshavaren har ansvar för att i rimlig omfattning förhindra annan användning än den avsedda. Vid dränering eller markförstärkning ska nyttjanderättshavaren samråda med markägaren före åtgärd. Nyttjanderättshavaren svarar för kostnaderna för eventuella åtgärder.

Utöver ovanstående är parterna överens om följande:

.....
.....
.....

6. Information

Nyttjanderättshavaren äger rätt att sätta upp skyltar och anvisningar inom området. Nyttjanderättshavaren förbinder sig att informera deltagarna i aktiviteten om vilket område som är upplåtet för verksamheten enligt avtalet. Nyttjanderättshavaren ska följa och informera om allemansrättens hänsyns- och ansvarsregler.

7. Markägarens rättigheter

Upplåtelsen är en delad nyttjanderätt med markägaren eller den hen sätter i sitt ställe. Det innebär att annan verksamhet såsom skogsbruk och jakt bedrivs på det upplåtna området. Avverkning av skog är exempelvis en naturlig del av fastighetens skötsel. Efter skogsbruksåtgärder ska markägaren tillse att leder rensas.

8. Förtida uppsägning

Markägaren äger rätt att säga upp avtalet under löpande avtalsperiod om avsevärd skada och/eller olägenhet uppstår till följd av markens nyttjande.

9. Ersättning vid skador

Markägaren äger rätt till ersättning för skador till följd av nyttjanderättshavarens verksamhet på de vägar, stigar och områden som ingår i upplåtelsen och som medför direkta kostnader.

Om skador inträffar till följd av verksamhet utanför det upplåtna området ska dessa ersättas enligt gängse skadeståndsrättsliga principer. Nyttjanderättshavaren svarar i markägarens ställe för skador som drabbar tredje man som hans verksamhet på området åsamkar. Ersättningsanspråk för skada ska föregås av besiktning som parterna om möjligt genomför gemensamt.

- Nyttjanderättshavaren förbinder sig att teckna och vidmakthålla erforderliga försäkringar såsom ansvar och/eller skogsbrand för att hålla markägaren skadeslös för skador som kan uppkomma genom hans anordningar och åtgärder genom detta avtal.
- Markägaren ställer ej krav på att nyttjanderättshavaren innehar försäkringar enligt ovan.

10. Borttagning av skyltar mm

När avtalet upphört att gälla, ska nyttjanderättshavaren inom 1 månad efter upphörandet ta bort alla skyltar och anordningar exempelvis broar och spänger som hör samman med avtalet om annan skriftlig överenskommelse ej träffats.

11. Information till andra nyttjanderättshavare

Markägaren är skyldig att informera andra nyttjanderättshavare på fastigheten om detta avtals innehåll.

12. Överlåtelse av fastighet

Överlättes fastigheten åligger det markägaren att informera ny ägare om detta avtal. Det åligger också markägaren att utan dröjsmål informera nyttjanderättshavaren om att överlåtelsen skett.

13. Inskrivning

Detta avtal får ej inskrivas i fastighetsregistret.

14. Överlåtelse av avtalet

Detta avtal får ej överlåtas.

15. Övrigt

I övrigt har följande överenskommits:

.....
.....
.....

.....

Markägare

.....
Ort och datum

.....

Nyttjanderättshavare

.....
Ort och datum

Detta avtal är upprättat i två exemplar varav parterna tagit var sitt.

Avtal om nyttjande av väg

Väghållare: .....

Adress: .....

Nyttjanderättshavare: .....

Adress: .....

1. Syfte med upplåtelsen

Väghållaren .....
i ..... kommun medger att nyttjanderättshavaren får nyttja väg och eventuella parkeringsplats/er enligt nedan på de vägar och det område som markerats på bifogad karta. Kartan bilägges avtalet som Bilaga 1.

Beskrivning av verksamhet:

.....
.....
.....

2. Avtalstid och uppsägning

Detta avtal gäller för en tid av ..... från och med ..... / ..... 20..... och förlängs automatiskt med 1 år i taget under förutsättning att skriftlig uppsägning inte sker senast 8 månader före avtalstidens utgång.

3. Ersättning

Ersättning erläggs med ..... kr/år som ska erläggas utan anfordran till av väghållaren anvisat konto. Ersättningen betalas årligen senast den ..... Om nyttjanderätten beläggs med moms eller annan skatt tillkommer denna utöver den ovan angivna summan. Vid dröjsmål med betalningen utgår ränta enligt räntelagen.

4. Löpande skötsel

Väghållaren ansvarar för att vägen är farbar.

- Vinterväghållning ingår.
- Vinterväghållning ingår ej.

Nyttjanderättshavaren ansvarar för städning av p-platser i samband med nyttjandet.

5. Förtida uppsägning

Väghållaren äger rätt att säga upp avtalet under löpande avtalsperiod om avsevärd skada och/eller olägenhet uppstår till följd av vägens nyttjande.

6. Ersättning vid skador

Om nyttjanderättshavarens verksamhet leder till skador utöver vad som bedöms vara normalt vägsitage enligt avtalet har väghållaren rätt till ersättning om det medför direkta kostnader. Ersättningsanspråk för skada ska föregås av besiktning som parterna om möjligt genomför gemensamt. Har nyttjanderättshavaren orsakat skada på vägen ska hen ersätta väghållaren för dennes kostnader att återställa vägen i farbart skick.

7. Överlåtelse av fastighet

Om avtalet tecknas med en väghållare som är markägare och dennes fastighet överläts åligger det markägaren att informera ny ägare om detta avtal. Det åligger också markägare att utan dröjsmål informera nyttjanderättshavaren om att överlåtelsen skett.

8. Inskrivning

Om avtalet tecknas med en väghållare som är markägare får det ej inskrivas i fastighetsregistret.

9. Överlåtelse av avtalet

Detta avtal får ej överlåtas.

10. Övrigt

I övrigt har följande överenskommits:

.....
.....
.....

Kostnadsberäkning exempel

Lantmäteriet bedömer att en permanentbostad belastar en väg med **2 100 ton/år**. Den vikten och permanentbostadens årliga välgavgift kan användas som hjälpmedel för att beräkna turismverksamhetens belastning på vägen på följande sätt.

Uppgifter:

Välgavgift permanentboende (exkl. ev statsbidrag): **7 000 kr/år**
Vikt turismverksamhet: 1 minibuss á **2,9 ton** inklusive passagerare
Beräknad körning: 30 guidningar/år = **60 körningar** tur och retur
Vikt planering turismverksamhet: 1 personbil á **1,8 ton**
Beräknad körning : 15 planeringsresor/år = **30 körningar** tur och retur

Beräkning:

$7\,000\text{ kr/år} = 3,33\text{ kr/ton}$ (kostnad för belastning på vägen)
 $2\,100\text{ ton}$

$2,9\text{ ton} \times 60 + 1,8\text{ ton} \times 30 = 228\text{ ton}$ (turistföretagets belastning på vägen)

$228\text{ ton} \times 3,33\text{kr/ton} = 760\text{ kr}$ (välgavgift för turistföretaget)

Till denna kostnad kan läggas skälig avgift för administration samt eventuella tillägg för parkering på parkeringsytor längs vägen och eventuella vändplatser (vilket varierar med hur länge bilen står där och när på året det sker, exempelvis parkering vid badsäsong med mera).

Väghållare

Nyttjanderättshavare

Ort och datum

Ort och datum

Detta avtal är upprättat i två exemplar varav parterna tagit var sitt.

Litteratur och tips för mer information

Lästips

Allemansrätten – vad säger lagen,
Bertil Bengtsson, Naturvårdsverket

Allemansrätten – PM om
bärplockning, *Naturvårdsverket*

Att starta ett O-ringen projekt
och O-ringen arbetsrutiner

Biking Australia, Mountain bike
activity in natural areas, *Claire Davies
and David Newsome*

Cykelleder för rekreation och turism,
Trafikverket

Utvecklingsförslag för rid- och cykel-
leder, *Felicia Eckersten SLU Alnarp*

Erkenleden, *Naturcentrum Norrtälje*

Grön infrastruktur för klimat-
anpassning – kunskapsöversikt
och exempel, *LST Östergötland*

Hiking, mountain biking and
equestrian use in natural areas,
Metro Parks and Nature

Konflikten "Hästen och allemans-
rätten" *Madelene Sonesson Uppsala
Universitet*

Långfärdsleder fjäll, *Naturcentrum AB*

Markägare och skoterturism,
Richard Orvegård Umeå Universitet

Mountain Biking A Review of the
Ecological Effects, *Miistakis Institute*

Nationell naturturismstrategi

Naturturism på annans mark,
Helene Lantz LRF

Naturturismen i Värmland,
Lisa Hörnsten Friberg

Pilgrimsleder i Västra Götaland,
Marie Fors

Property rights and sustainable
nature tourism, *Hultcrantz and Vail*

Rapport XC-leder 2016–2019,
Destination Järvsö

Studie om naturturismens
entreprenörer, *Landsbyggsnätverket*

Sustainability and Public Access
to Nature, *Daniel R Williams*

Vandringsleder, *regeringsdirektiv*

VindRen *Svensk Vindenergi och
Svenska Samernas Riksförbund*

Organisationer, [www](http://www.naturturismforetagen.se)

naturturismforetagen.se

lrf.se

jordagarna.se

snv.se

sjv.se

tillvaxtverket.se

visitdalarna.se

bikeinbergslagen.se

vasaloppet.se

cnv.se

slu.se

mittuniversitetet.se

visitsweden.se

lansstyrelsen.se

Turism på annans mark är producerad av LRF och Naturturismföretagen i samverkan med Visit Dalarna och Sveriges Jordägareförbund 2019-2020.

Redaktörer: Björn Galant, LRF och Dan Jonasson, Naturturismföretagen

Grafisk form och layout: Karozz form AB

Illustration omslag: Helena Halvarsson, HH-bild

Foto: LRFs bildbank, Visit Dalarna, Fredrik Broman

Tryckeri: Arkitektkopia

Särskilt tack till Vasaloppet som bidragit med viktig kunskap om turism på annans mark.

Finansiärer:

Samarbetsorganisationer:

